

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Погорелова З.О., Попович Т.П., Бариська Я.О.

ПРАКТИКА НОРМОТВОРЕННЯ І ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЇ

(Навчально-методичний посібник)

Ужгород – 2022

УДК 340.13:347.7(072)(075.8)

П 43

Погорєлова З.О., Попович Т.П., Бариська Я.О. Практика нормотворення і правореалізації: навчально-методичний посібник. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2022. 58 с.

Навчально-методичний посібник з історії філософії права розроблений відповідно до вимог Болонської системи, містить вступ, структуру, робочу навчальну програму дисципліни, тематику семінарських занять, примірний перелік питань підсумкового контролю для студентів денної і заочної форм навчання та список рекомендованої літератури.

Підготували:

Погорєлова З. О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Попович Т.П., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Бариська Я.О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Рецензенти:

Заєць А.П., член-кор. НАН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, завідувач кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права НУ «Києво-Могилянська Академія».

Рогач О. Я., доктор юридичних наук, професор, проректор з навчально-педагогічної роботи Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Відповідальний редактор:

Лазур Я.В., доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Друкується за рішенням кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ» (протокол № 11 від 23 травня 2022 року)

Навчально-методичний посібник схвалено на засіданні науково-методичної комісії юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ» (протокол № 3 від 13 червня 2022 року)

© Погорєлова З. О., Попович Т. П., Бариська Я.О., 2022

© ДВНЗ «УжНУ», 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	14
ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ.....	37
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	40

ВСТУП

Навчально-методичний посібник з дисципліни «Практика нормотворення і правореалізації» розроблений у відповідності до «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», затвердженого наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 року №161, інших нормативних документів МОН, стандартів вищої освіти, рішень Вченої ради Ужгородського Національного університету.

Робоча навчальна програма дисципліни є нормативним документом на основі галузевого стандарту вищої освіти (освітньо-професійної програми) відповідно до навчального плану.

Навчально-методичний посібник дисципліни визначає обсяги вмінь і знань, які повинен опанувати слухач відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики, необхідне методичне забезпечення, складові та «технологію» оцінювання знань слухачів.

«Практика нормотворення і правореалізації» – це спеціалізований курс направлений на поглиблення знань з проблем права, продиктований необхідністю формування у магістрів професійних компетенцій, які необхідні для наступної професійної діяльності. Вивчення таких видів юридичної діяльності, як нормотворення і правореалізація, особливо їх проблемних аспектів, дасть можливість не тільки поглибити знання студентів у цій сфері, але і виробити практичні навички по розробці наукових прогнозів та концепцій розвитку українського законодавства, створенню проектів нормативно-правових актів чи в подальшій науково-дослідній роботі.

Об'єктом вивчення є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення нормотворчої діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування, а також в процесі реалізації права.

Предметом вивчення є процес нормотворення органів державної влади та місцевого самоврядування, реалізація права і її форми та тлумачення правових норм.

Метою навчальної дисципліни є вивчення актуальних проблем правотворчості, пошук оптимальних шляхів їх вирішення з урахуванням стратегічних завдань нашої держави та суспільства на сучасному етапі.

Для досягнення поставленої мети студенти повинні:

знати:

- джерела права і їх види; основні джерела права України; розмежовувати поняття «правотворення», «нормотворення» і «законотворення»; правове регулювання нормотворчого і законодавчого процесу; стадії проходження законопроектів у парламенті;

- поняття та види юридичної техніки; прийоми нормотворчої техніки, вимоги до складання і оформлення актів органів влади;

- сутність правореалізації, визначення її мети; визначення форм реалізації права; стадії застосування права, ознаки і види правозастосовних актів;

- поняття тлумачення, його видів, способів, правил та принципів.

вміти:

- підбирати нормативно-правовий акт для конкретних суспільних відносин;

- аналізувати зміст законопроектів (проектів інших нормативних актів) для погодження з питань, що належать до компетенції відповідного органу публічної влади;

- готувати проект відповідного нормативно-правового акту із застосуванням належного техніко-юридичного інструментарію;

- правильно оформити усі необхідні реквізити форми і змісту нормативно-правового акту;

- проводити правову і наукову експертизу проекту нормативно-правового акту;

- перевіряти нормативно-правові акти стосовно критеріїв, яким вони повинні відповідати;

- аналізувати роз'яснення щодо тлумачення і застосування норм права;

- складати правозастосовні акти з різноманітних питань законодавства.

Критеріями оцінювання знань, умінь і навичок студента є:

- виступи і презентації на семінарських заняттях з повним розкриттям питання

- здатність формулювати власну думку і висвітлювати аргументовано свою позицію

- володіння науковою термінологією

- навички викладати у презентаціях опрацьований матеріал

Форми та засоби оцінювання

Основними **організаційними формами** вивчення дисципліни є лекції, семінарські заняття, самостійна робота, виконання індивідуальних завдань. Поточний контроль здійснюється у формі письмових модульних робіт та проведенні колоквиумів. Контрольними заходами по перевірці остаточних знань є проведення іспиту в усній формі та виконання тесту.

Індивідуальних завдання формуються у вигляді підготовлених текстів законопроекту, а також супровідних документів до законопроекту

(пояснювальної записки, фінансово-економічного обґрунтування тощо), написання есе по проблемним теоретичним питанням.

Самостійна робота є засобом засвоєння слухачами навчального матеріалу в час, вільний від аудиторних занять. Вона передбачає опрацювання монографій та інших наукових праць, підручників, навчальних і методичних посібників, вивчення та ознайомлення з положеннями законодавчих та інших нормативно-правових актів, матеріалів, отриманих засобами інформаційних технологій тощо.

Відповідно до методики рейтингової оцінки поточний рейтинг студента розраховується як сума балів за всіма видами занять і практичних завдань та наращується протягом семестру. Студенти, поточні знання яких оцінені на “незадовільно” (0-34 балів), вважаються не атестованими і до іспиту з дисципліни не допускаються. Студенти, які за роботу в семестрі набрали 35-59 балів мають право складання **іспиту**. Підсумковий контроль знань, умінь і навичок з опанування курсу «Практика нормотворення і правореалізації» здійснюється викладачем наприкінці семестру як за загальними результатами роботи студента у семестрі так і за результатами складання **іспиту**. За результатами роботи студента протягом семестру (триместру) та/або складання іспиту якість підсумкових знань, умінь і навичок оцінюється за рейтинговою системою та трансформується в національну шкалу та шкалу ECTS. Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної університетської шкали оцінювання в національну 4-бальну шкалу та шкалу ECTS.

За шкалою університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
	Іспит	
91 – 100	5 (відмінно)	A (відмінно)
81 – 90	4 (добре)	B (дуже добре)
71 – 80		C (добре)
66 – 70	3 (задовільно)	D (задовільно)
60 – 65		E (достатньо)
30 – 59	2 (незадовільно)	FX (незадовільно – з можливістю повторного складання)
1 – 29		F (незадовільно – з обов’язковим повторним курсом)

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекційні заняття	Практичні заняття
Тема 1. Історична генеза нормотворчої діяльності держави	2	2	-
Тема 2. Природа нормотворчої діяльності української держави	2	2	-
Тема 2. Структура і форми закріплення права	2	-	2
Тема 3. Закон як джерело права України	2	-	2
Тема 4. Нормотворення як правова форма діяльності органів державної влади	2	-	2
Тема 5. Законодавча влада як легітимна основа законотворчої діяльності	2	-	2
Тема 6. Законотворення. Підготовка тексту законопроекту.	2	2	-
Тема 7. Апробація законопроекту	4	2	2
Тема 8. Нормотворча техніка	2	2	-
Тема 9. Законодавча техніка.	4	0	4
Разом за модулем 1	26	12	14
Тема 10. Правила та способи викладення нормативних приписів	2	2	-
Тема 11. Теоретичні і практичні проблеми законодавчого процесу	5	1	4
Тема 12. Законодавча процедура і її особливості	1	1	-
Тема 13. Актуальні проблеми тлумачення правових норм	4	2	2
Тема 14. Акти тлумачення норм права	2	-	2
Тема 15. Інтерпретаційна техніка	2	-	2
Тема 16. Тлумачення норм права і його практичні результати	2	-	2
Тема 17. Реалізація норм права	2	2	0
Тема 18. Практичні аспекти реалізації норм права.	2	-	2
Разом за модулем 2	22	8	14
Усього	48	20	28

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Історична генеза нормотворчої діяльності держави

1. Предмет, структура та завдання навчальної дисципліни, її зв'язок з іншими юридичними дисциплінами.
2. Нормотворення в період ранніх держав.
3. Розвиток нормотворення в період середньовіччя.
4. Нормотворча діяльність держави в Новий час.

Анотація змісту

Причини, які ведуть до створення держави і потреби нормативно-правового регулювання суспільних відносин. Ознаки, що характеризують нормотворення на початкових етапах державності. Особливості нормативного регулювання у Вавилонській династії. Стародавній Китай і його перші закони. Закони Ману як пам'ятка права Стародавньої Індії. Форми нормотворчості в Римській імперії. Нормотворчість династії Рюриковичів у Київській Русі.

Формування права в період раннього Середньовіччя в Британії. Правда Етельберта (біля 600 року), Правда Етельстана (між 925-940 роками), Правда Іне (близько 690 року), Закони Кнута як збірники норм звичаєвого права. Розгляд джерел права Франції, Німеччини, Англії, США та України у XV – XX століттях.

Тема 2. Природа нормотворчої діяльності української держави

1. Нормотворення - як правова форма діяльності органів державної влади.
2. Конституційні основи регулювання нормотворчої діяльності органів державної влади в Україні
3. Принципи нормотворчої діяльності органів державної влади.
4. Законодавча влада як легітимна основа законотворчої діяльності.
5. Проблеми законотворення в Україні.

Анотація змісту

Наукові підходи до нормотворення. Сутнісні ознаки нормотворчої діяльності. Нормотворення, як владно-організуюча діяльність. Суб'єкти нормотворення. Форми здійснення нормотворчої діяльності. Професіоналізм у здійсненні нормотворчої діяльності. Мета і процедури здійснення нормотворчої діяльності.

Конституційне регулювання основ нормотворчої діяльності органів державної влади. Верховна Рада України як суб'єкт нормотворення. Конституційне регулювання нормотворчих повноважень Президента України: контрастигації актів Президента, права законодавчої ініціативи Президента, права Президента на застосування вето щодо законів, прийнятих Верховною Радою, права підпису закону та його офіційного оприлюднення. Нормотворчі повноваження Кабінету Міністрів України та центральних та місцевих органів

виконавчої влади а також повноваження місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Систему принципів нормотворчої діяльності. Загальні принципи і спеціальні принципи. Принципи: гуманізму, демократії, верховенства права і прав людини, юридичної визначеності, рівності перед законом і недискримінації, пропорційності, наукової обґрунтованості нормотворчих рішень, професійності нормотворчої діяльності, плановості нормотворчої діяльності, гласності і їх характеристика.

Класифікація нормотворчості за юридичною силою актів: за суб'єктами здійснення, за сферою дії.

Делегування законодавчих повноважень. Вимоги що висуваються до делегування законодавчих повноважень. Різниця між делегуванням повноважень і санкціонованою законом урядовою нормотворчістю.

Законотворча діяльність як спеціальна організаційно-юридична діяльність. Суб'єкти законотворчої діяльності. Законотворення комітетами Верховної Ради України. Народні депутати України як суб'єкти законотворення. Проблеми удосконалення законотворчої діяльності.

Тема 3. Законотворення

1. Доцільність розробки законопроекту.
2. Аналіз відповідності принципу «мінімальній достатності права» при визначенні правового регулювання.
3. Варіанти альтернативного правового регулювання.
4. Рішення про підготовку законопроекту, їх види та зміст.

Анотація змісту

Виникнення потреби у законодавчому регулюванні. Політичні, соціальні, економічні чинники, які впливають і викликають розробку законопроектів. Мінімальна достатність права як принцип законотворення. Потреба удосконалення існуючих законодавчих норм як необхідна умова внесення пропозицій про нове законодавче регулювання. Альтернативне правове регулювання.

Прийняття рішення про підготовку законопроекту та їх види. Особливості виконання таких рішень. Випадки, форми, підстави для відмови від нового законодавчого регулювання.

Тема 4. Підготовка тексту законопроекту.

1. Особливості організації робочих груп та їх роботи над текстом законопроекту.
2. Наукова концепція законопроекту.
3. Етапи написання тексту законопроекту.
4. Супровідні документи до законопроекту, їх види та зміст.

Анотація змісту

Нормативне регламентація порядку утворення та роботи робочих груп. Формуванням робочої групи. професійний і кількісний склад робочої групи. Засідання як форма роботи робочої групи. Порядок прийняття робочою групою рішень. Наукова концепція законопроекту. Підготовка концепції законопроекту як додаткова стадія його розробки. Виникнення необхідності у розробці концепції законопроекту. Особливості змісту та структури концепції. Сталі елементи наукової концепції законопроекту.

Етапи написання тексту законопроекту. Розробка плану-схеми законопроекту. Обговорення узгодження і викладення у письмовій формі ключових положень законопроекту. Написання тексту законопроекту. Аналіз і перевірка написаного тексту з метою усунення можливих суперечностей у ньому. Підготовка пояснювальної записки та інших супровідних документів до законопроекту. Різниця в етапах написання «нового» і «узгоджувального» законопроекту.

Тема 5. Апробація законопроекту

1. Поняття апробації законопроекту
2. Форми апробації законопроекту.
3. Правова експертиза: поняття, мета, критерії перевірки.
4. Погодження законопроекту як специфічна форма апробації законопроекту

Анотація змісту

Поняття апробації. Очікувальні результати апробації. Момент здійснення апробації. Обсяг і процес апробації. Обговорення законопроекту шляхом проведення спеціальних консультацій, дискусій на науково-практичних конференціях та інших подібних заходах. Рецензування законопроекту а також його узгодження. Опублікування законопроекту у засобах масової інформації з метою отримання зауважень і пропозицій щодо його змісту. Проведення правового експерименту з метою практичної перевірки ефективності правового регулювання, яке передбачається законопроектом.

Експертиза і її основні види. Правова і неправові експертизи. Наукова експертиза законопроектів. Структура експертного висновку. Суть і процедура погодження законопроекту.

Тема 6. Нормотворча техніка

1. Поняття, принципи нормотворчої техніки.
2. Законодавча техніка як вид юридичної техніки.
3. Правила щодо термінології, стилю закону.
4. Загальні та власні реквізити закону.
5. Вимоги до структури закону.

Анотація змісту

Нормотворча техніка як вид юридичної техніки. Складові нормотворчої техніки. Правила, які стосуються змісту та структури нормативно-правового акту. Правила та прийоми викладу норм права. Правила, які стосуються зовнішнього оформлення нормативно-правових актів та позначення їх системних зв'язків.

Структурна основа нормативно-правового акт. Структурний поділ нормативно-правових актів залежно від виду і обсягу. Лексичні і стилістичні правила і засоби зовнішнього оформлення нормативно-правових актів. Вимоги до мови і стилю нормативно-правового акту. Юридична термінологія. Загальноживані, спеціально-наукові та спеціально-юридичні терміни.

Законодавча техніка. Мета застосування законодавчої техніки. Принципи законодавчої техніки. Елементи законодавчої техніки. Правила щодо реквізитів закону. Правила щодо структури закону. Правила щодо стилістики закону. Правила щодо термінології закону. Прийоми викладення (формулювання) норм закону.

Тема 7. Правила та способи викладення нормативних приписів

1. Співвідношення норми права та статті закону.
2. Типові способи та прийоми викладення правових норм (відсилання, перерахування, застереження, диференціація загальних і конкретних положень).
3. Відправні норми (ненормативні положення загального характеру) у тексті закону.
4. Юридичні конструкції та їх використання у законотворчості.
5. Нетипові юридичні приписи і їх використання у тексті законопроектів.

Анотація змісту

Структура норми права і структура статті закону. Наукові підходи щодо структурних частин норми права. Особливості формулювання та розташування правових норм у статтях закону.

Способи викладення правових норм. Абстрактний та казуїстичний способи викладення правових норм. Спеціальні прийоми які застосовуються при формулюванні тексту правових норм. Відсилання. Прийом перерахування. Прийом застережень диференціації загальних і конкретних положень закону.

Юридична конструкція. Основні ознаки юридичних конструкцій. Класифікація юридичних конструкцій. Складні юридичні факти. Юридичні склади. Юридичні презумпції. Юридичні фікції. Юридичний переклад. Види юридичних презумпцій. Правові фікції. Види правових фікцій.

Тема 8. Теоретичні і практичні проблеми законодавчого процесу

1. Поняття і принципи законодавчого процесу.
2. Проблеми реалізації права законодавчої ініціативи в діяльності українського парламенту.

3. Щодо організації і порядку діяльності комітетів Верховної Ради України.

4. Роль глави держави у законодавчому процесі. Право вето в практиці українського і міжнародного парламентаризму.

Анотація змісту

Наукові підходи до «широкого» і «вузького» розуміння законодавчого процесу. Правове регулювання законодавчого процесу. Принципи законодавчого процесу.

Суб'єктний склад. Законодавча ініціатива. Суб'єкти права законодавчої ініціативи. Історичний огляд кола суб'єктів законодавчої ініціативи в державі. Система комітетів Верховної Ради України. Порядок діяльності комітетів. Повноваження комітетів і їх роль у законодавчому процесі. Проблема кількісного складу комітетів. Професійність як вимога роботи у комітетах Верховної Ради України.

Президент і його широкі повноваження у законодавчому процесі. Промульгація. Офіційне оприлюднення законів. Процедура ad hoc. Право вето і його види. Використання вето українськими президентами. Застосування права «вето» у міжнародній практиці.

Тема 9. Законодавча процедура і її особливості

1. Внесення законопроекту до Верховної Ради і попередній його розгляд.
2. Підготовка законопроекту до розгляду на пленарному засіданні парламенту.
3. Розгляд законопроекту у першому, другому та третьому читаннях.
4. Підготовка прийнятого закону до направлення на підпис Президенту України.
5. Повторний розгляд у парламенті законів, повернутих Президентом України після застосування права вето.

Анотація змісту

Правове регулювання законодавчого процесу. Стадії законодавчого процесу. Право внесення законопроектів до парламенту. Етапи проходження попереднього розгляду законопроекту. Секретаріат Верховної Ради і його роль на етапі внесення законопроекту. ГНЕУ і експертний висновок. Підготовка законопроекту до розгляду на пленарному засіданні парламенту.

Регламент Верховної Ради України і процедура першого читання. Рішення за результатами першого читання законопроекту. Підготовка до другого читання і її особливості. Рішення за результатами другого читання. Третє читання законопроекту.

Прийняття законопроекту. Контрасигнація і промульгація законопроекту. Офіційне оприлюднення законопроектів. Вето президента і його подолання.

Тема 10. Тлумачення правових норм

1. Поняття , причини і ознаки тлумачення правових норм.
2. Суб'єкти тлумачення норм права в Україні.
3. Способи тлумачення.
4. Інтерпретаційні акти: ознаки, види і структура.

Анотація змісту

Ознаки і особливості норм права, які викликають необхідність тлумачення. Поняття тлумачення правових норм. З'ясування та роз'яснення норм права. Огляд поглядів на поняття та значення терміну «тлумачення права». Об'єкт і предмет тлумачення. Суб'єктивний характер тлумачення права. Система суб'єктів тлумачення України. Індивідуальні суб'єкти. Комплексні суб'єкти. Суб'єкти офіційного тлумачення норм права в Україні. Верховна Рада України. Конституційний Суд України. Офіційне автентичне тлумачення, його особливості. Поділ офіційного тлумачення на правотворче та правозастосовне.

Спосіб тлумачення норм права: поняття і ознаки. Класифікація способів тлумачення норм права. Оволодіння способами тлумачення норм права та особливості його використання у практичній діяльності юриста. Історичний (ретроспективний) спосіб тлумачення норм права: поняття і сутність. Конкретно-соціологічне тлумачення норм права. Телеологічний (цільовий) спосіб тлумачення норм права: поняття і сутність. Особливості використання телеологічного способу тлумачення норм права. Динамічне тлумачення і його значення.

Юридичні ознаки актів тлумачення норм права. Дія інтерпретаційних актів. Структура акту тлумачення норм права.

Тема 11. Реалізація норм права

1. Поняття і ознаки реалізації норм права
2. Форми реалізації права і їх характеристика.
3. Застосування як особлива форма а реалізації норм права.
4. Акт застосування права ознаки і види.
5. Практичні проблеми реалізації норм права в Україні.

Анотація змісту

Реалізація права: поняття і ознаки. Процедура реалізації права. Зміст та особливості реалізації права. Класифікація форм реалізації права. Основні проблеми реалізації права та шляхи їх вирішення. Дотримання норм права.

Виконання норм права. Використання норм права. Реалізація загальних настанов законів, що містять принципи права. Реалізація загальних форм, що встановлюють правовий статус і компетенцію. Реалізація в конкретних правовідносинах конкретних правових норм.

Застосування як особлива форма а реалізації норм права. Випадки в яких необхідно застосовувати право. Функції застосування права. Суб'єкти здійснення правозастосування. Оперативно -виконавча форма застосування права. Правоохоронна діяльність.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Структура і форми закріплення права

1. Змістовна та формальна сторона права.
2. Поняття та основні види джерел права.
3. Джерела права України.
4. Нормативно-правовий акт як джерело права України.
5. Види нормативно-правових актів України.

Питання для обговорення:

1. Які наукові позиції висловлюються стосовно судового прецеденту як джерела права України?
2. Яку роль виконують рішення вищих судових органів (Конституційного Суду України, вищих спеціалізованих судів України, Верховного Суду України) у право регулюванні.
3. Правовий звичай як джерело права в Україні. Наведіть приклади галузевого звичаєвого регулювання.
4. Розмежуйте ознаки нормативно-правового акту і акту індивідуального застосування права.

Рекомендована література:

1. Бариська Я.О., Попович Т.П. Джерела права у зарубіжній правовій доктрині. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. С. 15–17.
2. Богачова Л.Л. Нормативно-правовий договір як джерело національного і європейського права. *Право і суспільство*. № 6-2. 2015. С. 8–13.
3. Васянович О.А. Правовий звичай як форма права у сучасних правових системах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. 20 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах. Том 3 / За ред. Петришина О.В. Харків : Право, 2017. 952 с.
5. Гетьман Є. А. Поняття підзаконного нормативно-правового акта та його співвідношення із нормативно-правовим та правовим актами. *Форум права*. 2013. № 3. С. 106–113.
6. Гураленко Н. А. Судовий прецедент в системі джерел права: філософсько-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2009. 21 с.
7. Дашковська О. Судовий прецедент і судова практика як джерела права. *Загальні проблеми правової науки*. № 1 (64). С. 34–41.
8. Загальна теорія держави і права / За ред. Цвік М.В., Петришин О. В. Харків : Право, 2009. 584 с.
9. Загальна теорія права : підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
10. Загальна теорія права : підручник / за ред. О.В. Петришина. Харків : Право, 2020. 568 с.
11. Ковальська В. В. Поняття, ознаки та значення нормативно-правового акта МВС України. *Форум права*. 2008. № 2. С. 237–242.

12. Корунчак Л. А. Генеза та еволюція джерел права: синергетичний підхід : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2019. 194 с.
13. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид., змін. й доп. Тернопіль : Екон. думка, 2016. 574 с.
14. Кравчук К. Г. Акти Конституційного Суду України та їх правотворчий характер. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. No 6. С. 51–54.
15. Майданик м. Англійський судовий прецедент як джерело права. *Юридична Україна*. No 1. 2013. С. 52–61.
16. Марченко А. А. Судовий прецедент в правовій системі України (1991-2010) : дис. ... канд. юрид. наук : Київ, 2015. 202 с.
17. Наумова К. І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.02 / Нац. юрид. ун-т. ім. Я. Мудрого. Харків, 2017. 255 с.
18. Озель В. Звичай у системі джерел права в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. No 6. С. 201-205. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/06/4>
19. Пархоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 37 с.
20. Петрученко К. І. Нормативно-правові акти місцевого самоврядування як джерело права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2014. 20 с.
21. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. Вид. 9-те, зі змінами. Львів : Край, 2007. 192 с.
22. Радь О. І. Нормативні акти судової влади як джерела трудового права України: монографія. Львів : Вид-во Т. Сороки, 2017. 174 с.
23. Росік Т. В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 20 с.
24. Савченко К. Ю. Судова практика як елемент правової системи України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 21 с.
25. Семеніхін І. В. Правова доктрина в системі юридичної науки та практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2012. 237 с.
26. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник. Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 520 с.
27. Слотвінська Н.Д. Судова практика як джерело права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 206 с.
28. Стрибко Т.І. Нормативно-правовий договір та договірний процес у суверенній Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2016. 255 с.
29. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] / За заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС ; Освіта України, 2017. 320 с.
30. Теорія держави і права. Академічний курс : Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенка. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

31. Тополевський Р.Б. Системні зв'язки юридичних джерел права: автореф. канд. ... юрид. наук. Харків, 2004. 20 с.

32. Трофименко В.А. Правова доктрина – основа формування правової системи країни. Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2009. <https://cyberleninka.ru/article/n/pravova-doktrina-osnova-formuvannya-pravovoyi-sistemi-krayini/viewer>

33. Хомюк Н.С. Сучасна система джерел права України: загальнотеоретичні аспекти: автореф. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 19 с.

34. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні: Монографія. Київ : Реферат, 2007 640 с.

Тема 2. Закон як джерело права України

1. Загальна характеристика закону.
2. Класифікація законів України.
3. Дія закону України у просторі, часі та за колом осіб.
4. Поняття та види систематизації законів.
5. Колізії між положеннями законів та правила щодо їх розв'язання.

Питання для обговорення:

1. Які ознаки мають конституційні закони?
2. Правила дії надзвичайних законів.
3. Принцип екстериторіальної дії нормативних актів. Приклади.
4. Теоретично прикладні аспекти уніфікації норм права.
5. Проблеми кодифікації законодавства.

Рекомендована література:

1. Загальна теорія права : підручник / за ред. О.В. Петришина. Харків : Право, 2020. 568 с.

2. Заморська Л. Поняття “нормативність права”: теоретичний аспект. *Право України*. 2007. № 6. С. 26–29.

3. Легин Л. Нормативно-правовий акт как юридический документ: технико-юридическая характеристика. *Leges si Viata*. 2016. No 4. Ч. 3. С. 35–38.

4. Луцький Р. П. Ієрархічність правових джерел (нормативних актів) як відображення буття позитивного права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 18–21.

5. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. No 35. Ст. 376.

6. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI в ред. від 11.03.2010 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/ed20100311> (дата звернення 21.07.2020).

7. Овчаренко І. М. Закони у системі джерел (форм) права та їх класифікація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 21 с.

8. Пархоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2009. 36 с.

9. Савенко В. В. Експлікація теоретико-пізнавальної природи закону як основи права. *Право і суспільство*. 2015. No 3 (3). С. 56–60.

10. Сердюк І. А. Вживання термінів “правовий акт” і “юридичний акт” у сучасній юридичній науці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 24–27.

11. Словська І. Є. Поняття та ознаки закону. *Держава і право : зб. наук. праць*. 2011. Вип. 52. С. 7–16.

12. Сучасна правова енциклопедія / за заг. ред. О. В. Зайчука. Київ : Юрін-ком Інтер, 2010. 384 с.

13. Хомюк Н.С. Сучасна система джерел права України: загальнотеоретичні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2015. 217 с.

14. Ярмиш О. Темпоральна дія конституційно-правових норм: проблеми теорії та практики. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 69–82.

15. Щирба М. Ю. Темпоральна дія нормативно-правових актів України: теоретико-прикладні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.

Тема 3. Нормотворення як правова форма діяльності органів державної влади

1. Історична генеза нормотворчої діяльності держави
2. Правове регулювання нормотворчої діяльності
3. Принципи нормотворення.
4. Президент, як суб'єкт нормотворення.
5. Кабінет міністрів і центральні органи виконавчої влади як суб'єкти нормотворення.

Питання для обговорення:

1. Наукові підходи до нормотворення
2. Які правові системи створювались в кінці XI, в XII і XIII століттях всередині римо-католицької церкви?
3. Практика делегування законодавчих повноважень в Україні.

Рекомендована література:

1. Андрусів Л. М. Правова основа законодавчого процесу в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2007. № 1. С. 35-39.

2. Аквинський Ф. Сумма теології. Часть II–I. Вопросы 90–114. Киев : Ника Центр, 2010. 432 с.

3. Барабаш Ю. Президентська влада у змішаних республіках: окремі питання теорії та практики. *Право України*. 2014. № 8. С. 67–76.

4. Богачова О. В. Законотворчий процес в Україні: проблеми вдосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. 238 с.

5. Гетьман Є. А. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади: поняття, сутність, основні ознаки. *Європейські перспективи*. 2013. № 6. С. 42–47.

6. Гетьман Є. А. Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади України та іноземних держав: порівняльна характеристика. Теорія і

практика правознавства: електрон. наук. фахове вид. 2016. Вип. 1 (9). URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/66302> (дата звернення: 17.03.2022).

7. Заєць А. Законодавча діяльність: деякі питання методології, теорії і практики. *Українське право*. 1996. № 1. С.27–35.

8. Заєць А.П. Правова держава у контексті сучасного українського досвіду. Київ: Парламентське видавництво, 1999. 248 с.

9. Заєць А.П., Погорелова З.О. Становлення ідеї природного права в древній Греції і древньому Римі. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. №4. С. 15-28.

10. Козюбра М. Правовий закон: проблема критеріїв. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2-3. С. 83–95.

11. Косович В.М. Удосконалення нормативно-правових актів України: техніко-технологічні аспекти. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 568 с.

12. Легін Л. М. Теоретичні основи дослідження законодавчого процесу в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 3. С. 143-149.

13. Ленгер Я. І., Бисага Ю. Ю. Нормотворчість у контексті реформування права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 1. С. 15–19.

14. Нечипоренко А. О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрямки удосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 21 с. 14.

15. Мурашин О. Г. Акти прямого народовладдя у правовій системі : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Націон. акад., внутр. справ України. Київ, 2001. 420 с.

16. Петришина М. О. Загальна характеристика нормотворчого процесу в органах місцевого самоврядування в Україні. *Право України*. 2010. № 4. С. 47–53.

17. Плавич С. В. Теоретико-методологічні засади правотворчості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 19 с.

18. Платон. Держава. Київ : Основи, 2000. 355 с.

19. Погорелова З. О. Законодавчий процес в Україні: проблеми теорії і практики: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. Харків, 2004. 182 с.

20. Pogorelova Zoya. Constitutional bases of regulation of normative activity of state authorities in Ukraine. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2020. № 6. P. 65-72.

21. Погорелова З.О. Принципи нормотворчої діяльності органів державної влади. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки*. 2021. Т. 7. С. 52-60.

22. Погорелова З.О. Парламентаризм, народний суверенітет і законодавча влада: проблеми взаємозв'язків. *Науковий вісник УжНУ*, 2021. *Серія: Право*. 2021. Вип. 65. т.1. С. 31 -37.

23. Погорелова З.О. Законодавча влада як легітимна основа законотворчої діяльності. Науковий вісник УжНУ, 2021. *Серія: Право*. 2021. Вип. 66. т.1. С. 19-26.

24. Zoya Pogorelova. Rule-making activity of the Ukrainian state as a legal form of activity of public authorities. *Visegrad Journal on Human Rights*. №1, 2021. P. 327-332.

25. Погорелова З.О. Проблеми удосконалення законотворчої діяльності. Науковий вісник УжНУ. *Серія: Право*. 2021. Випуск 68. С. 25-29.

26. Погорелова З.О. Проблемні питання законопроекування в контексті українського та міжнародного досвіду. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2015. Випуск 32. Том 1. С. 140-145.

27. Погорелова З.О. Процедура розгляду законопроектів у Верховній Раді України: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2015. Випуск 35. Частина 1. Том 1. С. 45-48.

28. Погорелова З.О. Право вето в практиці українського і міжнародного парламентаризму *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С.39-42.

29. Погорелова З.О. Роль глави держави у законодавчому процесі *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015, №5. С. 34-38.

30. Погорелова З.О. Щодо організації і порядку діяльності комітетів Верховної Ради України. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2014. Спецвипуск. С. 55-59.

Тема 4. Законодавча влада як легітимна основа законотворчої діяльності

1. Конституційні основи регулювання законотворчої діяльності органів державної влади в Україні.

2. Рішення про підготовку законопроекту, їх види та зміст.

3. Наукова концепція законопроекту.

4. Суб'єкти розробники законопроекту

5. Етапи написання тексту законопроекту.

Питання для обговорення:

1. Моніторинг законодавства як спосіб виявлення потреби у новому законодавчому регулюванні.

2. Роль експериментальних досліджень у законотворчій діяльності на стадії визначення потреби у новому законодавчому регулюванні.

3. Акти планування як особливий вид рішень про підготовку законопроекту.

4. Яка інформація використовується при написанні тексту законопроекту.

5. Коли необхідно обов'язково складати концепцію законопроекту.

Рекомендована література:

1. Дутка Г. І. Закон у системі нормативно-правових актів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. С. 9–13.

2. Заєць А.П., Погорелова З.О. Становлення ідеї природного права в древній Греції і древньому Римі. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. №4. С. 15-28.
3. Збірник тез лекцій з питань нормопроекування. К.: Міністерство юстиції України, 2005. – 159 С.
4. Крутько А. Л. Рівні правового регулювання народної законодавчої ініціативи: теоретико-правове співвідношення. *Право і суспільство*. 2015. No 1. С. 15–21.
5. Легін Л. М. Теоретичні основи дослідження законодавчого процесу в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 3. С. 143–149.
6. Ленгер Я. І., Бисага Ю. Ю. Нормотворчість у контексті реформування права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 1. С. 15–19.
7. Мацюк А. Р., Мартиненко П. Ф., Тихонова Є. А., Заєць А. П. Правнича природа законодавчих актів і методологічні та прикладні аспекти законотворчого процесу /Вдосконалення законодавства України в сучасних умовах. Збірник наукових статей. Випуск 1. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. с. 74-86.
8. Погорелова З. О. Законодавчий процес в Україні: проблеми теорії і практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01.Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. Харків, 2004. 182 с.
9. Pogorelova Zoya. Constitutional bases of regulation of normative activity of state authorities in Ukraine. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2020. № 6. P. 65-72.
10. Погорелова З.О. Принципи нормотворчої діяльності органів державної влади. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Т. 7. С. 52-60.
11. Погорелова З.О. Парламентаризм, народний суверенітет і законодавча влада: проблеми взаємозв'язків. *Науковий вісник УжНУ*, 2021. *Серія: Право*. 2021. Вип. 65. т.1. С. 31-37.
12. Погорелова З.О. Законодавча влада як легітимна основа законотворчої діяльності. *Науковий вісник УжНУ*, 2021. *Серія: Право*. 2021. Вип. 66. т.1. С. 19-26.
13. Zoya Pogorelova. Rule-making activity of the Ukrainian state as a legal form of activity of public authorities. *Visegrad Journal on Human Rights*. №1, 2021. P. 327-332.
14. Погорелова З.О. Проблеми удосконалення законотворчої діяльності. *Науковий вісник УжНУ*. *Серія: Право*. 2021. Випуск 68. С. 25-29.
15. Погорелова З.О. Проблемні питання законопроекування в контексті українського та міжнародного досвіду. *Науковий вісник УжНУ*. *Серія: Право*. 2015. Випуск 32. Том 1. С. 140-145.
16. Погорелова З.О. Процедура розгляду законопроектів у Верховній Раді України: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник УжНУ*. *Серія: Право*. 2015. Випуск 35. Частина 1. Том 1. С. 45-48.

17. Погорелова З.О. Право вето в практиці українського і міжнародного парламентаризму *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С.39-42.

18. Погорелова З.О. Роль глави держави у законодавчому процесі *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015, №5. С. 34-38.

19. Ришелюк А. М. Роль дослідження у законотворчій діяльності *Вісник Національної академії державного управління*, 2006, №2. С. С. 353-359

20. Ришелюк А.М. Законотворчий процес в Україні. Навчальний посібник. К.: Вид-во НАДУ, 2004. 220 с.

21. Ришелюк А.М. Законотворчість в Україні. Навчальний посібник. К. Інститут законодавства, 2013. 384 с.

22. Розробка проектів нормативно-правових актів відповідно до методики вирішення проблем Тетяна Фулей, Лора Лукас, Лорна Сайц. К. ФОП Москаленко О.М., 2012. 180 с.

Тема 5. Апробація законопроекту

1. Поняття апробації законопроекту
2. Форми апробації законопроекту.
3. Правова експертиза: поняття, мета, критерії перевірки.
4. Погодження законопроекту як специфічна форма апробації законопроекту

Питання для обговорення:

1. Який порядок проведення експертизи законопроекту?
2. Форма і структура експертного висновку
3. Різниця між процедурами погодження і візування законопроекту
4. Який метод апробації застосовувався щодо проектів Конституції України у 1993 р., проекту Цивільного кодексу України та проектів Кримінального кодексу України ?
5. Чи доречно проводити експериментальну перевірку положень майбутніх законів

Рекомендована література:

1. Антощук Л. Д. Законотворчість: організація роботи парламентів (світовий досвід). К, 2007. 98 с.

2. Бандурка О. М. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки . Х.: Права людини, 2011. 240 с.

3. Белкін Л. М. Дефекти законопроектів як чинник неналежного правового регулювання та їх класифікація. *Scientific research and their practical application. Modern state and ways of development*. 2013. URL: <http://www.sworld.com.ua /index.php/ru/legal-and-political-science-313/commercial-labor-land-law-civil-and-administrative-law-313/18926-313-0742>

4. Бичкова С. С. Сутність висновку експерта. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. К.: НАВСУ. 2003. № 2. С. 253 – 257.

5. Богачова О. В. Законотворчий процес в Україні: проблеми вдосконалення: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. 238 с.
6. Богачова О. В. Теоретико-правові засади та практика законотворення: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 Київ, 2013. 39 с.
7. Богачова О. В. Законотворення: теоретико-прикладні аспекти Кам'янець-Подільський: Рута, 2012. 448 с.
8. Богачова О. В. Нариси із законотворення. Кам'янець- Подільський: Рута, 2013. 224 с.
9. Бутенко В. О. Проблеми й основні напрями розвитку правової експертизи нормативно-правових актів України *Проблеми законності*. 2010. № 110. С. 220 – 226.
10. Бутенко В. О. Феноменологічні, методологічні та практичні основи правової експертизи юридичних документів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 Київ, 2011. 20 с.
11. Бутенко В. О. Історія виникнення та становлення правової експертизи юридичних документів. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 30 – 33.
12. Бутенко В. О. Поняття та сутність правової експертизи юридичних документів. *Юридична Україна*, 2009. № 6. С. 144 – 145.
13. Градова Ю. В. Правовий моніторинг як шлях удосконалення законодавчої бази URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib
14. Градова Ю. В. Інститут правового моніторингу як засіб оптимізації національної системи законодавства: конституційно-правовий аспект: дис. ... канд. юр. наук: Харків 2012. 204 с.
15. Градова Ю. В. Моніторинг в аспекті законотворчості URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnuvs/2011_55/55/3.pdf
16. Градова Ю. В. Правовий моніторинг як шлях удосконалення законодавчої бази *Право і безпека*. 2009. № 1. С. 13 – 18.
17. Гребеньков Г. В. Методологія кримінально-правових досліджень: науково-практичний посібник.– Донецьк: Цифрова типографія, 2012. 200 с.
18. Дашковська О. Р. Гендерна експертиза законодавства: методологічні проблеми. *Вісник Акад. правових наук*. 2006. № 4. С. 219 – 225.
19. Деякі питання проведення антикорупційної експертизи. Наказ Міністерства Юстиції України від 18 бер. 2015 р. № 383/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0303-15/paran7#n7>
20. Дідич Т. О. Правова експертиза проектів нормативно-правових актів як необхідна складова нормопроекування: ознаки, методи, функції та завдання. *Часопис Київського університету права*. 2003. № 3. С. 14 – 17.
21. Добродумов П. О. Моніторинг правового простору: теоретико-методологічний аспект /Право та суспільні відносини: умови та способи гармонізації: матеріали Міжнародної науково- практичної конференції (м. Харків, 22-23 черв. 2012 р.): у 2-х т. Харків. ГО "Асоціація аспірантів-юристів", 2012. Т. 1. С. 41 – 44.
22. Законознавство: навч. Посібник. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2011. 152 с.

23. Законодавчий процес і парламентська законодавча процедура в Україні (проблеми якості, рекомендації щодо вдосконалення в контексті європейської практики). К.: Атіка-Н, 2010. 92 с.

24. Зайцев Ю. Проблема якості закону у практиці Європейського суду з прав людини *Міжнародний форум з практики Європейського суду з прав людини* (30.11.–02.12. 2012 р.). С. 181-187.

25. Методичні рекомендації з проведення правового моніторингу нормативно- правових актів і підготовки концепції проєктів НПА, встановлені Міністерством юстиції Республіки Казахстан URL: [www: inijust.kz/ru/node/15896](http://www.inijust.kz/ru/node/15896).

26. Мельник Т. М. Гендерна експертиза українського законодавства. К., 2005. С. 130-131.

27. Мінкова О. Г. Експертиза проєктів нормативно-правових актів у Франції *Право і безпека*. 2015. № 1 (56). С. 29 – 34.

28. Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. С. 12–16. 3

29. Мінкова О. Г. Поняття і соціально-юридична природа експертизи нормативно-правових актів *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 32 – 37.

30. Моніторинг нормативних актів: становлення та перспективи впровадження в Україні URL.: instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=52617

31. Нижник Н. Концептуальні основи утвердження правового моніторингу в Україні *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4 (75). С. 23.

32. Кравченко М. Г. Основні ознаки та вимоги до якісного закону. URL: <http://www.lawmix.ru/comm/1339>

33. Косович В. М. Правовий моніторинг як засіб вдосконалення нормативно-правових актів в Україні *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 31 – 44.

34. Парламентаризм: реєстр термінів і понять: довідк. вид. / авт.-упоряд. О. Л. Копиленко та ін.; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К.: К.І.С., 2012. – 512 с.

35. Ришелюк А. М. Роль дослідження у законотворчій діяльності. *Вісник Національної академії державного управління*, 2006, №2. С. 353-359

36. Риндюк В. І. Техніко-юридичні помилки в нормативно-правових актах: поняття та види *Держава і право*. 2012. Вип. 57. С. 3–9.

37. Терлецька І. С. Законопроектування в Україні: теоретико-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ., 2011. С. 12.

38. Ткачук, Анатолій. Законодавча техніка. Практичний посібник. Як готувати проєкти законів К., 2004. 184 С.

39. Онищук І. І. Моніторингова експертиза концепцій НПА *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. Вип. 6. С. 5 – 10.

40. Онищук І. І. Технологічний алгоритм правового моніторингу *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 2. С. 108 – 113.

41. Оніщенко Н. М. Проблеми ефективності законодавства та сучасний розвиток *Віче*. 2007. № 12. С. 3–6.

42. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи. Наказ Міністерства юстиції України від 23 черв. 2010 р. № 1380/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1380323-10>

43. Про затвердження порядку проведення юридичної експертизи проектів нормативно-правових актів і перевірки на відповідність законодавству проектів наказів та інших актів Голодержслужби України. Наказ Головного управління державної служби в Україні від 24 бер. 2009 р. № 82. URL: http://guds.gov.ua/govservice/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=1374E318CCD36EA05BFBE281F9D7ED22?art_id=158598

44. Про наукову і науково-технічну експертизу. Закон України від 10 лют.1995 р. № 51/95-ВР *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 9. Ст. 56. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>

45. Про План законодавчого забезпечення реформ в Україні Постанова Верховної Ради України від 4 червн. 2015 р. № 509-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 31. Ст. 297. URL.: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/509-19/print1444138905216270>

46. Про проведення гендерно-правової експертизи Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітн. 2006 р. № 504. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/504-2006-%D0%BF>

47. Снігур І. Й. Типові помилки розробників законопроектів. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 150–155.

48. Теплюк М. О. Теоретико-правові основи введення закону в дію. К., Парламентське видавництво, 2013. 480 с.

49. Юрчишин В. Д. Поняття та основні ознаки правової експертизи проектів НПА *Держава і право*. 2011. № 51. С. 57 – 63.

Тема 6. Законодавча техніка

1. Поняття, принципи та значення законодавчої техніки.
2. Правила щодо термінології закону.
3. Вимогу до стилю закону.
4. Загальні та власні реквізити закону.
5. Структура закону.
6. Співвідношення норми права та статті закону.
7. Типові способи та прийоми викладення правових норм (відсилання, перерахування, застереження, диференціація загальних і конкретних положень).
8. Відправні норми (ненормативні положення загального характеру) у тексті закону.
9. Типові юридичні конструкції та їх використання у законотворчості

Питання для обговорення:

1. Структура законодавчої техніки, класифікація її засобів, правил та прийомів/
2. Елементи (складові частини) законодавчої техніки.
3. Основні правила застосування юридичних термінів у тексті закону.
4. Правила позначення структурних частин закону.

Рекомендована література:

1. Биля І. О. Теоретичні основи використання нормотворчої техніки : дис... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 201 с.
2. Грималюк П. О. Види делегованої правотворчості. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 55–58.
3. Дзейко Ж.О. Поняття юридичних конструкцій як засобів законодавчої техніки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2008. №1. С. 5–17.
4. Дзейко Ж. Методи дослідження законодавчої техніки. *Вісник Київсько-го національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. № 82. С. 19–22.
5. Дутко А.О. Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України : монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2013. 176 с.
6. Дзюбенко О.Л. Передумови формування юридичної техніки в епоху Нового часу. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та праві: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19-20 квітня 2018 р.)*. Київ : КНУКМ, 2018. С. 125–127.
7. Загальна теорія права. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
8. Зінченко О. Юридичні конструкції як найвища форма правової абстракції. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 55–59.
9. Косович В. М. Оціночні поняття як засіб юридичної техніки : монографія. Львів : Тріада-плюс, 2010. 211 с.
10. Косович В. Юридичний техніко-технологічний інструментарій та верховенство права (методологія дослідження). *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2018. Вип. 66. С. 14–26.
11. Лебеденков В.І. Юридична техніка: поняття, призначення, методологічні засади застосування. *Інформація і право*. 2014. №2 (11). С. 52–56.
12. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : монографія. Харків: *Права людини*, 2015. 277 с.
13. Малишев Б.В. Теоретико-правова характеристика прецедентної норми права. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 43–52.
14. Манько Д.Г. Юридична техніка й технології : навч.-метод. посіб. Херсон : Олді-плюс, 2013. 202 с.
15. Масюк В. Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві, Харків : *Право*, 2012. 208 с.
16. Мацюк А. Р., Мартиненко П. Ф., Тихонова Є. А., Заєць А. П. Правнича природа законодавчих актів і методологічні та прикладні аспекти законотворчого процесу // Вдосконалення законодавства України в сучасних

умовах. Збірник наукових статей. Випуск 1. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. с. 74-86.

17. Муромцев Г.И. Юридическая техника (некоторые теоретические аспекты). *Правоведение*. 2000. № 2. С. 9–20.

18. Наді Р. Законотворчі помилки. *Відомості Верховної Ради*. 2008. № 5. С. 20.

19. Онищук І. Техніка юридичного письма: понятійно-категоріальний. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 87–94.

20. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : монографія. Харків : Право, 2019. 226 с.

21. Пригара Л. Юридична техніка актів правозастосування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 17 с.

22. Риндюк В. І. Нормотворча діяльність : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2009. 168 с.

23. Риндюк В. І. Удосконалення законодавства як правотворча діяльність *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 34(1). С. 40–43.

24. Ришелюк А.М. Законотворчий процес в Україні. К.: Вид-во НАДУ, 2004. 220 с.

25. Ришелюк А.М. Законотворчість в Україні. Навчальний посібник. К.: Інститут законодавства, 2013. 384 с.

26. Розробка проектів нормативно-правових актів відповідно до методики вирішення проблем. К.: ФОП Москаленко О.М., 2012. 180 с.

27. Чаплюк О. Методологічні засади взаємодії національної та міжнародної правотворчості. *Юридична Україна*. 2011. № 4. С. 21–26.

28. Юридична техніка : навч. посіб. / за ред. Шутака І. Д., Онищука І. І. Івано-Франківськ : Ів.-Франків. ун-т права ім. короля Данила Галицького. 2013. 495 с.

29. Юридична техніка: курс лекцій для бакалаврів / за ред.. Шутака І. Д., Онищука І. І. Дрогобич : Коло ; Ун-т права ім. короля Данила Галицького. 2015. 226 с.

30. Яковенко М.О. Юридична техніка : Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни студентами спеціальності 081 “Право”. Полтава: ВНЗ Укоопспілки “ПУЕТ”. 2016. 148 с

Тема 7. Проблеми законодавчого процесу в Україні

1. Поняття і принципи законодавчого процесу.
2. Право законодавчої ініціативи. Суб'єкти права законодавчої ініціативи.
3. До пленарне опрацювання законопроекту у парламенті.
4. Розгляд і обговорення законопроекту у Верховній Раді України. Прийняття законопроекту.
5. Особливості стадії підписання і введення в дію законопроекту.

Питання для обговорення:

1. Порядок подання законопроекту на розгляд Верховної Ради України. Відкликання законопроектів.
2. Строки розгляду законопроектів Верховною Радою України
3. Особливості розгляду Верховною Радою України законопроектів про державний бюджет
4. Особливості розгляду Верховною Радою України законопроектів про внесення змін до Конституції України.

Рекомендована література:

1. Андрусів Л. М. Правова основа законодавчого процесу в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2007. № 1. С. 35–39.
2. Аквинский Ф. Сумма теологии. Часть II–I. Вопросы 90–114. Киев : Ника Центр, 2010. 432 с.
3. Барабаш Ю. Президентська влада у змішаних республіках: окремі питання теорії та практики. *Право України.* 2014. № 8. С. 67–76.
4. Богачова О. В. Законотворчий процес в Україні: проблеми вдосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. 238 с.
5. Гетьман Є. А. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади: поняття, сутність, основні ознаки. *Європейські перспективи.* 2013. № 6. С. 42–47.
6. Гетьман Є. А. Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади України та іноземних держав: порівняльна характеристика. *Теорія і практика правознавства: електрон. наук. фахове вид.* 2016. Вип. 1 (9). URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/66302> (дата звернення: 17.06.2016).
7. Заєць А. Законодавча діяльність: деякі питання методології, теорії і практики. *Українське право.* 1996. № 1. С.27–35.
8. Заєць А.П. Правова держава у контексті сучасного українського досвіду. Київ: Парламентське видавництво, 1999. 248 с.
9. Козюбра М. Правовий закон: проблема критеріїв. *Вісник Академії правових наук України.* 2003. № 2-3. С. 83–95.
10. Косович В.М. Удосконалення нормативно-правових актів України: техніко-технологічні аспекти. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 568 с.
11. Легін Л. М. Теоретичні основи дослідження законодавчого процесу в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2007. № 3. С. 143-149.
12. Ленгер Я. І., Бисага Ю. Ю. Нормотворчість у контексті реформування права. *Порівняльно-аналітичне право.* 2013. № 1. С. 15–19.
13. Нечипоренко А. О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрямки удосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 21 с.
14. Мурашин О. Г. Акти прямого народовладдя у правовій системі : дис.... д-ра юрид. наук .Київ, 2001. 420 с.

15. Мяловицька Н. А. Автономія: поняття, види, класифікація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С.93–97.
16. Петришина М. О. Загальна характеристика нормотворчого процесу в органах місцевого самоврядування в Україні. *Право України*. 2010. № 4. С. 47–53.
17. Плавич С. В. Теоретико-методологічні засади правотворчості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 19 с.
18. Погорелова З. О. Законодавчий процес в Україні: проблеми теорії і практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. Харків, 2004. 182 с.
19. Погорелова З. О. Природа нормотворчої діяльності української держави. *Правова держава*. 2019. № 36. С. 19–26.
20. Погорелова З. О. Конституційні основи законодавчого регулювання нормотворчої діяльності органів держави. *Проблеми нормотворення, реалізації та тлумачення норм права у світлі загальновизнаного принципу верховенства права : тези доп. та повідомл. учасн. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 3–4 жовт. 2019 р.)*. Харків : Право, 2019. С. 117–119.
21. Погорелова З.О. Історична генеза нормотворчої діяльності держави (період раннях держав). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. № 61 (1). С. 39-43.
22. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI в ред. від 11.03.2010 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/ed20100311> (дата звернення 21.07.2020).
23. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України від 10 червня 1997 року № 503/97. *Офіційний вісник України*. 2007. № 54.
24. Радбрух Г. Философия права. Москва : Международные отношения, 2004. 240 с.
25. Риндюк В. І. Нормотворча діяльність : навч.-метод. посіб. для самот. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2009. 162 с.
26. Ришелюк А.М. Законотворчість в Україні. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 334 с.
27. Теплюк М. О. Теоретико-правові основи введення закону в дію. Київ: Парламентське видавництво, 2013. 479 с
28. Ришелюк А.М. Законотворчий процес в Україні. Навчальний посібник. Ришелюк А. М. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. 220 с.
29. Ришелюк А.М. Законотворчість в Україні. Навчальний посібник. К.: Інститут законодавства, 2013. 384 с.
30. Розробка проектів нормативно-правових актів відповідно до методики вирішення проблем Тетяна Фулей, Лора Лукас, Лорна Сайц К.: ФОП Москаленко О.М., 2012. 180 с.
31. Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу. К.: Парламентське вид-во, 2004. 519 С.

Тема 8. Тлумачення норм права як юридична діяльність

1. Прийоми та правила тлумачення.
2. Практика тлумачення норм права як частина юридичної практики.
3. Загальнодержавна практика тлумачення норм права.
4. Система суб'єктів тлумачення України: індивідуальні і комплексні суб'єкти.

Питання для обговорення:

1. Яні норми права викликають необхідність тлумачення?
2. Наукові підходи до розуміння тлумачення норм права
3. З'ясування та роз'яснення як складові частини процесу тлумачення, їх співвідношення.
4. Цільове призначення тлумачення правових норм.
5. Об'єктивні та суб'єктивні аспекти тлумачення правових норм.

Рекомендована література:

1. Антошкіна В. К. Способи тлумачення в цивільному праві та їх роль в правозастосовній практиці. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 110–114.
2. Білозьоров Є. В., Кривицький Ю. В. Казуальне тлумачення норм права: теоретичні та практичні аспекти розуміння. *Право. Сер. Екон. і пр.* 2015. № 27. С. 207–215.
3. Білоус О. Поняття об'єкта тлумачення як елемента правозастосовної діяльності. *Підприємництво, госп-во і право*. 2019. № 3. С. 132–136.
4. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 180 с.
5. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. Київ : Юніверс, 2000. 464 с.
6. Галуцько В.В. Професійно-правове тлумачення права. *Форум права*. 2011. № 2. С. 151–154.
7. Гончаров В. До питання про зміст юридичної норми як об'єкт її тлумачення (у світлі практики Європейського суду з прав людини). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2010. Вип. 50. С. 3–11.
8. Гончаров В. В. Офіційне тлумачення юридичних норм як засіб встановлення і трансформації їх змісту : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01. Львів, 2012. 18 с.
9. Гончаров В. Граматологія та методологія тлумачення юридичних норм. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : *матеріали XVI регіон. наук.- практ. конф. (Львів, 8–9 лют. 2010 р.)*. Львів, 2010. С. 8–9.
10. Грималюк П.О. Види делегованої правотворчості. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С. 55–58.
11. Єзеров А. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 38–46.
12. Зубенко А. В. Співвідношення та взаємодія актів тлумачення норм права з правозастосовними та нормативно-правовими актами. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 82–86.

13. Козюбра М. Юридичне тлумачення: проблеми методології. *Наукові записки НаУКМА. Юридична науки*. 2014. Т. 1. С. 3–8.
14. Компетентно-неправове, або офіційне тлумачення – це надання роз'яснень правового характеру спеціалістами -Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм : *матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. П. О. Недбайла (Львів, 28–29 берез. 2008 р.)*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 228 с.
15. Корейба І. В. Офіційне тлумачення як повноваження Конституційного Суду України. *Право і безпека*. 2009. № 5. С. 14–20.
16. Кретова І.Ю. Еволюційне тлумачення права у практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 1(1). С. 15–19.
17. Лисенков С.Л. Тлумачення (інтерпретація) норм права: причини, необхідності, види та способи. *Законодавство України. Науково-практичні коментарі*. 2006. № 5. С. 3–9.
18. Малишев Б. В. Телеологічна природа структури норми права. *Форум права*. 2011. № 2. С. 557–563.
19. Малента В. С. Неофіційне тлумачення норм права : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2010. 246 с.
20. Малента В. Доктринальне тлумачення норм права *Юридична Україна*. 2008. № 12. С. 30–36.
21. Матвєєва Л. Г. Юридична природа та місце офіційних інтерпретаційних актів у правовій системі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Одеський юридичний ін-т Національного ун-ту внутрішніх справ. Київ, 2005. 200 с.
22. Молибога М. П. Тлумачення норм права: сутнісні характеристики. *Часопис Київ. ун-ту права*. 2010. № 2. С. 42–46.
23. Настасяк І. Ю. Тлумачення правових норм : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2009. 336 с.
24. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. Москва : НОРМА, 2000. 535 с.
25. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : монографія. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. 228 с.
26. Опотяк С. З. Основні принципи тлумачення норм права. *Наук. вісник Львівського держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юр.* 2010. Вип. 1. С. 19–24.
27. Прийма С. Ознаки тлумачення норм права *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3. С. 239–248.
28. Прийма С. В. Принципи тлумачення норм права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2011. 19 с.
29. Савенко М. Д. Буква і дух у тлумаченні правових норм. *Наук. зап. НаУКМА. Сер. Юрид. науки*. 2008. Т. 77. С. 13–16.
30. Саміло Г. О. Проблеми тлумачення правових норм. Запоріжжя : Запорізький національний технічний університет, 2017. 144 с.

31. Годика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика : монографія. Харків : Факт, 2001. 328 с.

32. Ухвала Конституційного Суду України № 15-у/2010 від 31.03.2010 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v015u710-10> (дата звернення: 23.07.2020 р.).

33. Чулінда Л. Г. Застосування юридико-лінгвістичного та логічного способів тлумачення нормативно-правових актів. *Законодавство України. Науково-практичні коментарі*. 2005. № 2. С. 3–8.

34. Шевчук С.В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2008. 42 с.

Тема 9. Акти тлумачення норм права

1. Інтерпретаційний акт: поняття, сутність, ознаки.
2. Структура акту тлумачення норм права: описова, мотивувальна, заключна частина.
3. Види інтерпретаційних актів:
  - а) акти автентичного тлумачення,
  - б) акти делегованого тлумачення,
  - в) акти нормативного тлумачення,
  - г) акти казуального тлумачення.
4. Дія інтерпретаційних актів.

Питання для обговорення:

1. Юридичні ознаки актів тлумачення норм права.
2. Особливості процесу тлумачення нормативних і індивідуальних правових актів.

Рекомендована література:

1. Бринцев В. Доктринальне тлумачення норм права у конституційному судочинстві *Вісник Академії правових наук*. Х., 2008. № 4. С. 80–91.
2. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права. К. 2001. 177 с.
3. Гончаров В. Американська оригіналістична теорія тлумачення юридичних норм і сучасність. *Право України*. 2010. № 1. С.142–148.
4. Гончаров В. Методологія тлумачення юридичних норм у світлі граматики *Вісник Академії правових наук*. Х., 2010. № 1. С. 257–267.
5. Євгафова Є. Доктринальне тлумачення норм права (законів): природа і здійснення *Вісник Академії правових наук*. Х., 2010. № 2. С. 40–52.
6. Заєць А. Г. Тлумачення норм права – спеціальний вид юридичної діяльності. *Держава і право. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*, 2005. Вип. 28. С. 85–89.
7. Заєць А. Г. Тлумачення правових норм у сучасних умовах: функції і методи *Держава і право. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*, 2007. Вип. 37. С. 66–71.
8. Зубенко А. В. Співвідношення та взаємодія актів тлумачення норм права з правозастосовчими та нормативно- правовими актами. *Держава і право*.

Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. Вип. 45. С. 82–86.

9. Иванников И. А. Толкование права: вопросы теории. *Философия права*. 2003. № 1. С. 53–57.

10. Каращук К. Деякі аспекти тлумачення норм права . *Вісник Академії прокуратури України*. Київ, 2008. № 4. С. 118–124.

11. Лисенков С. Л. Тлумачення (інтерпретація) норм права: причини необхідності, види та способи. *Законодавство України*. 2006. № 5. С. 3–10.

12. Маленкта В. Доктринальне тлумачення норм права . *Юридична Україна*. 2008. № 12. С. 30–37.

13. Мармазов В. Про теологічне (цільове) тлумачення Європейської Конвенції про захист прав людини. *Право України*. 2004. № 1. С. 26–29.

14. Подорожна Т. Законодавчі дефініції як засоби забезпечення однозначного тлумачення та застосування закону *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 9. С. 10–13.

15. Рабінович П. Офіційне тлумачення законодавства: герменевтичний аспект *Право України*. 2001. № 11. С. 22–25.

16. Селіванов А. О. Право тлумачити закони та юридичні наслідки застосування офіційної інтерпретації *Вісник Верховного Суду України*. 2006. №7. С. 2–7.

17. Селіванов А. Теоретичні і практичні погляди на тлумачення Конституційним Судом України норм законодавства *Право України*. 1999. № 10. С. 37–41.

18. Тодика Ю. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом *Вісник академії правових наук*. Х., 2001. № 2. С. 51–60.

Тема 10. Інтерпретаційна техніка

1. Вимоги до тлумачення термінів і слів.
2. Текстуальне опрацювання положень правових актів і юридичних документів:
  - а) пряме впливання (встановлення) правових норм;
  - б) непряме встановлення (впливання) правових норм.
3. Колізії між правовими нормами і способи їх вирішення.

Питання для обговорення:

1. Правова культура інтерпретатора і її вплив на процес тлумачення нормативних актів.
2. Практика вирішення колізій у інтерпретаційній діяльності.

Рекомендована література:

1. Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм : зб. ст. учасн. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. П. О. Недбайла (28–29 берез. 2008 р.) Львів.: ЛНУ ім. І Франка, 2008. 228 с.
2. Богуцький П. Про використання системного підходу в осягненні цілісності системи права *Право України*. 2015. № 6. С. 157–164.

3. Гончаров В. Граматологія та методологія тлумачення юридичних норм /Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XVI регіон. наук.- практ. конф. (8–9 лют. 2010 р.) . Л., 2010. С. 8–9.

4. Гончаров В. Методологія тлумачення юридичних норм у світлі граматології *Вісник Академії правових наук*. Х. : ХНЮА, 2010. № 1. С. 257–267.

5. Знаменський Г. Співвідношення загального і спеціального законодавства: методологічний аспект *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 1. С. 3.

6. Зубенко А. В. Співвідношення та взаємодія актів тлумачення норм права з правозастосовчими та нормативно- правовими актами *Держава і право*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. Вип. 45. С. 82–86.

7. Євгафова Є. Доктринальне тлумачення норм права (законів): природа і здійснення *Вісник Академії правових наук*. Х., 2010. № 2. С. 40–52.

8. Каращук К. Деякі аспекти тлумачення норм права. *Вісник Академії прокуратури України*. Київ, 2008. № 4. С. 118–124.

9. Лисенков С. Л. Тлумачення (інтерпретація) норм права: причини необхідності, види та способи. *Законодавство України*. 2006. № 5. С. 3–10.

10. Подорожна Т. Законодавчі дефініції як різновид тлумачення: теоретико-правовий аспект *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 11. С. 133–137.

11. Подорожна Т. Законодавчі дефініції як засоби забезпечення однозначного тлумачення та застосування закону *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 9. С. 10–13.

12. Селіванов А. Теоретичні і практичні погляди на тлумачення Конституційним Судом України норм законодавства *Право України*. 1999. № 10. С. 37–41.

13. Справочник по нормотворческой технике. / Пер. с нем. М.: Изд-во БЕК, 2002. 296 с.

14. Годика Ю. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом *Вісник Академії правових наук*. Х., 2001. № 2. С. 51–60.

Тема 11. Тлумачення норм права і його практичні результати

1. Потреба у тлумаченні норм права
2. Вплив результатів тлумачення на суспільні відносини.
3. Використання результатів тлумачення у всіх формах правореалізації.
4. Практичні результати тлумачення в процесі систематизації норм права.

Питання для обговорення:

1. Роль і значення способів тлумачення норм права у практичній діяльності юриста.
2. Тлумачення термінів і слів. Текстуальне опрацювання положень правових актів і юридичних документів.

Рекомендована література:

1. Бернюков А. Загальний зміст юридичної герменевтики *Право України*. 2007. № 8. С. 18–22.
2. Богачов А. Герменевтика філософська *Філософський енциклопедичний словник*. К. : Абрис, 2002. С. 115–116.
3. Бринцев В. Доктринальне тлумачення норм права у конституційному судочинстві *Вісник Академії правових наук*. Х. : ХНЮА, 2008. № 4. С. 80–91.
4. Гончаров В. Американська оригіналістична теорія тлумачення юридичних норм і сучасність *Право України*. 2010. № 1. С. 142–148.
5. Гончаров В. Методологія тлумачення юридичних норм у світлі граматики *Вісник Академії правових наук*. Х. : ХНЮА, 2010. № 1. С. 257–267.
6. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України . Х. : Право, 2009. С. 419–445.
7. Зубенко А. В. Співвідношення та взаємодія актів тлумачення норм права з право застосовними та нормативно- правовими актами *Держава і право*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. Вип. 45. С. 82–86.
8. Євгафова Є. Доктринальне тлумачення норм права (законів): природа і здійснення. *Вісник Академії правових наук*. Х., 2010. № 2. С. 40–52.
9. Каращук К. Деякі аспекти тлумачення норм права *Вісник Академії прокуратури України*. Київ, 2008. № 4. С. 118–124.
10. Лазарев В. В. Толкование закона и подзаконных актов. М. : Юристь, 2011. С. 144–146.
11. Лисенков С. Л. Тлумачення (інтерпретація) норм права: причини необхідності, види та способи *Законодавство України*. 2006. № 5. С. 3–10.
12. Маленкта В. Доктринальне тлумачення норм права *Юридична Україна*. 2008. №12. С. 30–37.
13. Мармазов В. Про теологічне (цільове) тлумачення Європейської Конвенції про захист прав людини *Право України*. 2004. № 1. С. 26–29.
14. Мережко А. А. Юридическая герменевтика и методология права *Проблеми філософії права*. 2001. Т. 1. С. 4–12.
15. Патеї-Братасюк М. Г. Філософія права. 2006. Т. 8: Герменевтичний аналіз права. С. 141–157.
16. Подорожна Т. Законодавчі дефініції як засоби забезпечення однозначного тлумачення та застосування закону. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 9. С. 10–13.
17. Подорожна Т. Законодавчі дефініції як різновид тлумачення: теоретико-правовий аспект *Підприємництво, господарство і право*. 2008. №11. С. 133–137.
18. Селіванов А. О. Право тлумачити закони та юридичні наслідки застосування офіційної інтерпретації *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 7. С. 2–7.

19. Годика Ю. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом *Вісник академії правових наук*. Х., 2001. № 2. С. 51–60.

Тема 12. Практичні аспекти реалізації норм права

1. Реалізація норм права та її форми.
2. Проблемні питання застосування норм права.
3. Правозастосовні процедури.
4. Прогалини у праві. Подолання прогалин в процесі правозастосування.
5. Правозастосовні акти.

Питання для обговорення:

1. Моніторинг ефективної реалізації правових норм
2. Методи аналізу і попередження прогалин у праві.
3. Що не можна вважати прогалинами в праві і як вони вирішуються?
4. Стадії застосування права.
5. Акти правозастосування: їх види та відмінність від нормативно-правових актів.

Рекомендована література:

1. Балтаджи П. М. Юридична мова правозастосовних актів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 01. Київ, 2008. 20 с.
2. Бочаров Д. О. Доказування у правозастосовній діяльності: загально-теоретичні питання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2007. 20 с.
3. Бобрешов Є. Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 18 с.
4. Бриль К.І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 25.
5. Буц О.В. Поняття і основні ознаки правозастосовних актів. *Держава та регіони. Серія Право*. 2016. № 1 (51). С. 3–8. 314
6. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. Т. 3: Загальна теорія права. 584 с.
7. Гнатюк М. Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 19 с.
8. Головатий С. Про людські права: лекції. Київ: Дух і літера, 2016. 760 с.
9. Дума В. В. Правозастосовча діяльність та форми її здійснення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. 20 с.
10. Дума В. В. Підходи до праворозуміння та реалізації правових норм *Правова інформатика*. 2009. № 1. С. 46–52.
11. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. О. В. Петришина. Харків. 2020. 568 с.

12. Зубенко А. В. Співвідношення та взаємодія актів тлумачення норм права з правозастосовчими та нормативно- правовими актами. *Держава і право*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. Вип. 45. С. 82–86.
13. Костовська К. М. Юридична техніка актів правозастосування в діяльності органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2011. 16 с.
14. Косович В. Правозастосовна техніка: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2017. Вип. 64. С. 3–10.
15. Клименко К. О. Правозастосування в судовому адміністративному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 20 с.
16. Клименко К. Справедливість як основа правозастосовчої діяльності *Право України*. 2007. № 8. С. 30.
17. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика). К.: Реферат, 2010. 260 с.
18. Мухін В.В. Індивідуальне регулювання у механізмі децентралізації у праві : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 Харків, 2018. 443 с.
19. Назарук Ю. Теоретичні характеристики правозастосовного акта. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2017. № 3. С. 217–220.
20. Рісний М. Б. Правозастосувальний розсуд у юридичній практиці (загальнотеоретичне дослідження) : Моногр. / М. Б. Рісний; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування АПН України. Л. : Край, 2007. 191 с.
21. Перепелюк А.М. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 20 с.
22. Подпіснєв Д.С. Ознаки реалізації норм права. *Вісник НТУУ*. 2013. 3 (19). С. 107–111.
23. Пригара Л. І. Юридична техніка актів правозастосування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 19 с.
24. Пуцько О. В. Правозастосовна діяльність міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2005. 19 с.
25. Пуцько О. Характеристика та класифікація правозастосовчих помилок. *Право України*. 2003. № 8. С.110.
26. Слинько Д. В. Основні риси та структура правозастосовної діяльності. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Вип. 20. 2015. С.21–24.
27. Сердюк А. І. Застосування норм права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 4 (76). С. 43–51.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Загальне поняття права. Ознаки права.
2. Співвідношення понять “право” і “закон”.
3. Система права, галузі та інститути права. Система законодавства України.
4. Поняття, види, структура норми права.
5. Джерела права.
6. Нормативно-правові акти як джерела права України.
7. Види нормативно-правових актів України. Ієрархія нормативно-правових актів та її значення.
8. Правові акти, щодо яких дискутується питання про визнання їх джерелами права України.
9. Публікація нормативно-правових актів та набрання ними чинності.
10. Втрата чинності нормативно-правовим актом.
11. Загальна характеристика закону, його співвідношення з іншими нормативно-правовими актами України.
12. Класифікація законів. Законодавчі акти, що мають в Україні силу закону.
13. Дія закону у просторі, часі, за колом осіб.
14. Поняття систематизації законів, її завдання. Види систематизації.
15. Інкорпорація законів. Консолідація законів.
16. Кодифікація законів. Передумови успішної кодифікації. Характерні риси кодифікованих законів (кодексів).
17. Колізії між положеннями законів, їх розв’язання.
18. Поняття правотворчості (правотворчої діяльності). Види правотворчості.
19. Завдання правотворчості. Забезпечення правотворчості в Україні.
20. Поняття законотворчості (законотворчої діяльності). Її співвідношення з правотворчістю.
21. Суб’єкти законотворчості. Завдання законотворчості.
22. Поняття законотворчого процесу, момент його початку та закінчення.
23. Стадії законотворчого процесу.
24. Питання законотворчості у нормах Конституції України.
25. Законодавчі та підзаконні акти, якими регламентуються питання законотворчості.
26. Потреба у законодавчому регулюванні та її встановлення.
27. Прийняття рішення про підготовку законопроекту. Форми та зміст такого рішення, ознаки його раціональності

28. Альтернативне нормативно-правове регулювання.
29. Відмова від законодавчого регулювання.
30. Концепція (наукова концепція) законопроекту.
31. Організація робочих груп та їх роботи над текстом законопроекту.
32. Апробація законопроекту, її мета та форми.
33. Правовий експеримент як форма апробації положень закону. Критерії доцільності і виправданості правових експериментів.
34. Експертиза законопроекту як вид його апробації.
35. Поняття та принципи законодавчої техніки, її значення для вдосконалення законодавства.
36. Юридична термінологія. Види юридичних термінів.
37. Правила застосування юридичних термінів у законотворчій діяльності.
38. Особливості стилю законодавчих актів.
39. Загальні та власні реквізити закону.
40. Структура, структурні частини закону, їх характеристика.
41. Особливості структури закону про внесення змін.
42. Співвідношення норми права та статті закону.
43. Способи викладення законодавчих текстів.
44. Норми прямої дії, бланкетні та відсильні норми.
45. Відправні норми (ненормативні положення) у тексті закону, їх значення та потреба у них.
46. Відсилання, перерахування, застереження як типові прийоми формулювання законодавчих положень.
47. Юридичні конструкції (складні юридичні факти, юридичні склади, юридичні презумпції, юридичні фікції) та їх застосування у законотворчості.
48. Суб'єкти та зміст права законодавчої ініціативи.
49. Порядок внесення законопроекту на розгляд Верховної Ради України. Відкликання законопроекту.
50. Попередній розгляд законопроекту у комітетах Верховної Ради України.
51. Розгляд законопроекту у першому читанні.
52. Розгляд законопроекту у другому читанні.
53. Розгляд законопроекту у третьому читанні.
54. Повторний розгляд законопроекту, повернутого Президентом України.
55. Особливості розгляду законопроектів про внесення змін до Конституції України.
56. Поняття тлумачення закону, його зв'язок із законотворчістю.

57. Види тлумачення закону. Суб'єкти тлумачення, яке має обов'язковий характер. Інтерпретаційні акти та їх ієрархія.
58. Види неофіційного тлумачення закону.
59. Способи тлумачення закону.
60. Принципи та правила тлумачення закону.
61. Поняття правозастосування.
62. Ознаки застосування норм права.
63. Стадії застосування норм права.
64. Вимоги до правозастосування.
65. Поняття правозастосовного акта та їх види.
66. Прогалини в праві та способи їх подолання.

Опорні теми по всьому курсу

1. Загальне поняття права. Ознаки права.
2. Система права, галузі та інститути права. Система законодавства України.
3. Поняття, види, структура норми права.
4. Джерела права.
5. Нормативно-правові акти як джерела права України.
6. Класифікація законів. Законодавчі акти, що мають в Україні силу закону.
7. Дія нормативних актів у просторі, часі, за колом осіб.
8. Поняття і стадії законодавчого процесу.
9. Правила застосування юридичних термінів у законотворчій діяльності.
10. Особливості стилю законодавчих актів.
11. Нетипові нормативні приписи.
12. Норма права і стаття нормативного акту, їх співвідношення.
13. Тлумачення закону, його види.
14. Способи подолання колізій в законодавстві.
15. Поняття і форми реалізації права.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

А. Основні джерела:

1. Андрусів Л. М. Правова основа законодавчого процесу в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2007. № 1. С. 35–39.
2. Антощук Л. Д. Законотворчість: організація роботи парламентів (світовий досвід) . К, 2007. 98 с.
3. Антошкіна В. К. Способи тлумачення в цивільному праві та їх роль в правозастосовній практиці. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 110–114.
4. Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм : зб. ст. учасн. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. П. О. Недбайла (28–29 берез. 2008 р.) Львів.: ЛНУ ім. І Франка, 2008. 228 с.
5. Бандурка О. М. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки . Х.: Права людини, 2011. 240 с.
6. Балтаджи П. М. Юридична мова правозастосовних актів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 01. Київ, 2008. 20 с.
7. Барабаш Ю. Президентська влада у змішаних республіках: окремі питання теорії та практики. *Право України*. 2014. № 8. С. 67–76.
8. Бариська Я.О., Попович Т.П. Джерела права у зарубіжній правовій доктрині. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. С. 15–17.
9. Білозьоров Є. В., Кривицький Ю. В. Казуальне тлумачення норм права: теоретичні та практичні аспекти розуміння. *Право. Серія. Економіка і право*. 2015. № 27. С. 207–215.
10. Білоус О. Поняття об'єкта тлумачення як елемента правозастосовної діяльності. *Підприємництво, госп-во і право*. 2019. № 3. С. 132–136.
11. Бернюков А. Загальний зміст юридичної герменевтики *Право України*. 2007. № 8. С. 18–22.
12. Белкін Л. М. Дефекти законопроектів як чинник неналежного правового регулювання та їх класифікація. *Scientific research and their practical application. Modern state and ways of development*. 2013. URL: <http://www.sworld.com.ua /index.php/ru/legal-and-political-science-313/commercial-labor-land-law-civil-and-administrative-law-313/18926-313-0742>
13. Биля І. О. Теоретичні основи використання нормот- ворчої техніки : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 201 с.

14. Бичкова С. С. Сутність висновку експерта. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. К.: НАВСУ. 2003. № 2. С. 253 – 257.
15. Бобрешов Є. Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 18 с.
16. Богачова Л.Л. Нормативно- правовий договір як джерело національного і європейського права. *Право і суспільство*. № 6-2. 2015. С. 8–13.
17. Богачова О. В. Законотворчий процес в Україні: проблеми вдосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. 238 с.
18. Богачова О. В. Теоретико-правові засади та практика законотворення: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 Київ, 2013. 39 с.
19. Богачова О. В. Законотворення: теоретико-прикладні аспекти Кам'янець-Подільський: Рута, 2012. 448 с.
20. Богачова О. В. Нариси із законотворення . Кам'янець- Подільський: Рута, 2013. 224 с.
21. Богуцький П. Про використання системного підходу в досягненні цілісності системи права. *Право України*. 2015. № 6. С. 157–164.
22. Бочаров Д. О. Доказування у правозастосовній діяльності: загально-теоретичні питання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2007. 20 с.
23. Бринцев В. Доктринальне тлумачення норм права у конституційному судочинстві *Вісник Академії правових наук*. Х., 2008. № 4. С. 80–91.
24. Бутенко В. О. Проблеми й основні напрями розвитку правової експертизи нормативно-правових актів України *Проблеми законності*. 2010. № 110. С. 220 – 226.
25. Бутенко В. О. Феноменологічні, методологічні та практичні основи правової експертизи юридичних документів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 Київ, 2011. 20 с.
26. Бутенко В. О. Історія виникнення та становлення правової експертизи юридичних документів. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 30 – 33.
27. Бутенко В. О. Поняття та сутність правової експертизи юридичних документів. *Юридична Україна*, 2009. № 6. С. 144 – 145.
28. Бриль К.І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів : автореф. дис.. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 25.
29. Буц О.В. Поняття і основні ознаки правозастосовних актів. *Держава та регіони. Серія Право*. 2016. № 1 (51). С. 3–8. 314
30. Васянович О.А. Правовий звичай як форма права у сучасних правових системах автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 20 с.

31. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах. Том 3 / За ред. Петришина О.В. Харків : Право, 2017. 952 с.
32. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 180 с.
33. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. Київ : Юніверс, 2000. 464 с.
34. Галуцько В.В. Професійно-правове тлумачення права. *Форум права*. 2011. № 2. С. 151–154.
35. Гетьман Є. А. Поняття підзаконного нормативно-правового акта та його співвідношення із нормативно-правовим та правовим актами. *Форум права*. 2013. № 3. С. 106–113.
36. Гетьман Є. Кодекс як особливий вид закону. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1. С. 42–50.
37. Гетьман Є. А. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади: поняття, сутність, основні ознаки. Європейські перспективи. 2013. № 6. С. 42–47.
38. Гетьман Є. А. Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади України та іноземних держав: порівняльна характеристика. Теорія і практика правознавства: електрон. наук. фахове вид. 2016. Вип. 1 (9). URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/66302> (дата звернення: 17.03.2022).
39. Гнатюк М. Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 19 с.
40. Головатий С. Про людські права: лекції. Київ : Дух і літера, 2016. 760 с.
41. Гончаров В. До питання про зміст юридичної норми як об'єкт її тлумачення (у світлі практики Європейського суду з прав людини). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2010. Вип. 50. С. 3–11.
42. Гончаров В. В. Офіційне тлумачення юридичних норм як засіб встановлення і трансформації їх змісту : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01. Львів, 2012. 18 с.
43. Гончаров В. Граматологія та методологія тлумачення юридичних норм. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : *матеріали XVI регіон. наук.- практ. конф. (Львів, 8–9 лют. 2010 р.)*. Львів, 2010. С. 8–9.
44. Гончаров В. Американська оригіналістична теорія тлумачення юридичних норм і сучасність . *Право України*. 2010. № 1. С.142–148.
45. Гончаров В. Методологія тлумачення юридичних норм у світлі граматології *Вісник Академії правових наук*. Х., 2010. № 1. С. 257–267.
46. Градова Ю. В. Правовий моніторинг як шлях удосконалення законодавчої бази URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib

47. Градова Ю. В. Інститут правового моніторингу як засіб оптимізації національної системи законодавства: конституційно-правовий аспект: дис. ... канд. юр. наук: Харків 2012. 204 с.
48. Градова Ю. В. Моніторинг в аспекті законотворчості URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnuvs/2011_55/55/3.pdf
49. Градова Ю. В. Правовий моніторинг як шлях удосконалення законодавчої бази *Право і безпека*. 2009. № 1. С. 13 – 18.
50. Грималюк П.О. Види делегованої правотворчості. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 55–58.
51. Гураленко Н. А. Судовий прецедент в системі джерел права: філософсько-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2009. 21 с.
52. Гребеньков Г. В. Методологія кримінально-правових досліджень: науково-практичний посібник. Донецьк: Цифрова типографія, 2012. 200 с.
53. Дашковська О. Судовий прецедент і судова практика як джерела права. *Загальні проблеми правової науки*. № 1 (64). С. 34–41.
54. Дашковська О. Р. Гендерна експертиза законодавства: методологічні проблеми . *Вісник Акад. правових наук*. 2006. № 4. С. 219 – 225.
55. Деякі питання проведення антикорупційної експертизи. Наказ Міністерства юстиції України від 18 бер. 2015 р. № 383/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0303-15/para7#n7>
56. Дідич Т. О. Правова експертиза проектів нормативно-правових актів як необхідна складова нормопроекування: ознаки, методи, функції та завдання . *Часопис Київського університету права*. 2003. № 3. С. 14 – 17.
57. Добродумов П. О. Моніторинг правового простору: теоретико-методологічний аспект /Право та суспільні відносини: умови та способи гармонізації: матеріали Міжнародної науково- практичної конференції (м. Харків, 22-23 черв. 2012 р.): у 2-х т. Харків. ГО "Асоціація аспірантів-юристів", 2012. Т. 1. С. 41 – 44.
58. Дзейко Ж.О. Поняття юридичних конструкцій як засобів законодавчої техніки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2008. № 1. С. 5–17.
59. Дзейко Ж. Методи дослідження законодавчої техніки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. № 82. С. 19–22.
60. Дума В. В. Правозастосовча діяльність та форми її здійснення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. 20 с.
61. Дума В. В. Підходи до праворозуміння та реалізації правових норм *Правова інформатика*. 2009. № 1. С. 46–52.

62. Дутко А.О. Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 176 с.
63. Дутка Г. І. Закон у системі нормативно-правових актів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. С. 9–13.
64. Дзюбенко О.Л. Передумови формування юридичної техніки в епоху Нового часу. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та праві: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19-20 квітня 2018 р.)*. Київ: КНУКМ, 2018. С. 125–127.
65. Загальна теорія держави і права / За ред. Цвік М.В., Петришин О. В. Харків: Право, 2009. 584 с.
66. Загальна теорія права : підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: Ваїте, 2015. 392 с.
67. Загальна теорія права : підручник / за ред. О.В. Петришина. Харків : Право, 2020. 568 с.
68. Заморська Л. Поняття “нормативність права”: теоретичний аспект. *Право України*. 2007. № 6. С. 26–29.
69. Заєць А. Г. Тлумачення правових норм у сучасних умовах: функції і методи *Держава і право*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. Вип. 37. С. 66–71.
70. Заєць А. Законодавча діяльність: деякі питання методології, теорії і практики. *Українське право*. 1996. № 1. С.27–35.
71. Заєць А.П. Правова держава у контексті сучасного українського досвіду. Київ: Парламентське видавництво, 1999. 248 с.
72. Заєць А.П., Погорелова З.О. Становлення ідеї природного права в древній Греції і древньому Римі. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. №4. С. 15-28.
73. Законознавство: навч. Посібник. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2011. 152 с.
74. Законодавчий процес і парламентська законодавча процедура в Україні (проблеми якості, рекомендації щодо вдосконалення в контексті європейської практики). К.: Атіка-Н, 2010. 92 с.
75. Зайцев Ю. Проблема якості закону у практиці Європейського суду з прав людини *Міжнародний форум з практики Європейського суду з прав людини* (30.11.–02.12. 2012 р.). С. 181-187.
76. Зінченко О. Юридичні конструкції як найвища форма правової абстракції. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 55–59.
77. Збірник тез лекцій з питань нормопроекування. К.: Міністерство юстиції України, 2005. 159 с.

78. Знаменський Г. Співвідношення загального і спеціального законодавства: методологічний аспект *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 1. С. 3.
79. Зубенко А. В. Співвідношення та взаємодія актів тлумачення норм права з правозастосовними та нормативно-правовими актами. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 82–86.
80. Євгафова Є. Доктринальне тлумачення норм права (законів): природа і здійснення *Вісник Академії правових наук*. Х., 2010. № 2. С. 40–52.
81. Єзеров А. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 38–46.
82. Каращук К. Деякі аспекти тлумачення норм права. *Вісник Академії прокуратури України*. Київ, 2008. № 4. С. 118–124.
83. Клименко К. О. Правозастосування в судовому адміністративному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 20 с.
84. Клименко К. Справедливість як основа правозастосовчої діяльності *Право України*. 2007. № 8. С. 30.
85. Ковальська В. В. Поняття, ознаки та значення нормативно-правового акта МВС України. *Форум права*. 2008. № 2. С. 237–242.
86. Козюбра М. Правовий закон: проблема критеріїв. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2-3. С. 83–95.
87. Козюбра М. Юридичне тлумачення: проблеми методології. *Наукові записки НаУКМА. Юридична науки*. 2014. Т. 1. С. 3–8.
88. Компетентно-неправове, або офіційне тлумачення – це надання роз'яснень правового характеру спеціалістами -Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм : *матеріали наук.-практ. конф., при- свяч. пам'яті проф. П. О. Недбайла (Львів, 28–29 берез. 2008 р.)*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 228 с.
89. Костовська К. М. Юридична техніка актів правозастосування в діяльності органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2011. 16 с.
90. Корейба І. В. Офіційне тлумачення як повноваження Конституційного Суду України. *Право і безпека*. 2009. № 5. С. 14–20.
91. Кретьова І.Ю. Еволюційне тлумачення права у практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 1(1). С. 15–19.
92. Косович В.М. Удосконалення нормативно-правових актів України: техніко-технологічні аспекти. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 568 с.

93. Косович В. М. Оціночні поняття як засіб юридичної техніки : монографія. Львів: Тріада-плюс, 2010. 211 с.
94. Косович В. Юридичний техніко-технологічний інструментарій та верховенство права (методологія дослідження). *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2018. Вип. 66. С. 14–26.
95. Косович В. Правозастосовна техніка: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2017. Вип. 64. С. 3–10.
96. Корунчак Л. А. Генеза та еволюція джерел права: синергетичний підхід : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2019. 194 с.
97. Кравченко М. Г. Основні ознаки та вимоги до якісного закону. URL: <http://www.lawmix.ru/comm/1339>
98. Косович В. М. Правовий моніторинг як засіб вдосконалення нормативно-правових актів в Україні . *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 31 – 44.
99. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид., змін. й доп. Тернопіль : Екон. думка, 2016. 574 с.
100. Кравчук К. Г. Акти Конституційного Суду України та їх правотворчий характер. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 51–54.
101. Крутько А. Л. Рівні правового регулювання народної законодавчої ініціативи: теоретико-правове співвідношення. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 15–21.
102. Лазарев В. В. Толкование закона и подзаконных актов. М. : Юристъ, 2011. С. 144–146.
103. Лебеденков В.І. Юридична техніка: поняття, призначення, методологічні засади застосування. *Інформація і право*. 2014. № 2 (11). С. 52–56.
104. Легин Л. Нормативно-правовой акт как юридический документ: технико-юридическая характеристика. *Leges si Viata*. 2016. № 4. Ч. 3. С. 35–38.
105. Легін Л. М. Теоретичні основи дослідження законодавчого процесу в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 3. С. 143–149.
106. Ленгер Я. І., Бисага Ю. Ю. Нормотворчість у контексті реформування права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 1. С. 15–19.
107. Лисенков С.Л. Тлумачення (інтерпретація) норм права: причини, необхідності, види та способи. *Законодавство України. Науково-практичні коментарі*. 2006. № 5. С. 3–9.

108. Луцький Р. П. Ієрархічність правових джерел (нормативних актів) як відображення буття позитивного права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 18–21.
109. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків: *Права людини*, 2015. 277 с.
110. Майданик м. Англійський судовий прецедент як джерело права. *Юридична Україна*. № 1. 2013. С. 52–61.
111. Малишев Б.В. Теоретико-правова характеристика прецедентної норми права. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 43–52.
112. Малента В. С. Неофіційне тлумачення норм права : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2010. 246 с.
113. Малента В. Доктринальне тлумачення норм права *Юридична Україна*. 2008. № 12. С. 30–36.
114. Молибога М. П. Тлумачення норм права: сутнісні характеристики. *Часопис Київ. ун-ту права*. 2010. № 2. С. 42–46.
115. Манько Д.Г. Юридична техніка й технології : навч.-метод. посіб. Херсон : Олді-плюс, 2013. 202 с.
116. Масюк В. Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві, Харків : *Право*, 2012. 208 с.
117. Матвєєва Л. Г. Юридична природа та місце офіційних інтерпретаційних актів у правовій системі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2005. 200 с.
118. Мармазов В. Про теологічне (цільове) тлумачення Європейської Конвенції про захист прав людини. *Право України*. 2004. № 1. С. 26–29.
119. Марченко А. А. Судовий прецедент в правовій системі України (1991- 2010) : дис. ... канд. юрид. наук : Київ, 2015. 202 с.
120. Мацюк А. Р., Мартиненко П. Ф., Тихонова Є. А., Заєць А. П. Правнича природа законодавчих актів і методологічні та прикладні аспекти законотворчого процесу /Вдосконалення законодавства України в сучасних умовах. Збірник наукових статей. Випуск 1. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. с. 74-86.
121. Методичні рекомендації з проведення правового моніторингу нормативно-правових актів і підготовки концепції проектів НПА, встановлені Міністерством юстиції Республіки Казахстан URL: [www: inijust.kz/ru/node/15896](http://www.inijust.kz/ru/node/15896).
122. Мельник Т. М. Гендерна експертиза українського законодавства. К., 2005. С. 130–131.
123. Мінкова О. Г. Експертиза проектів нормативно-правових актів у Франції. *Право і безпека*. 2015. №1 (56). С. 29 – 34.

124. Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. С. 12–16. 3
125. Мережко А. А. Юридическая герменевтика и методология права Проблеме філософії права. 2001. Т. 1. С. 4–12.
126. Мінкова О. Г. Поняття і соціально-юридична природа експертизи нормативно-правових актів *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 32 – 37.
127. Моніторинг нормативних актів: становлення та перспективи впровадження в Україні URL.: instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=52617
128. Мурашин О. Г. Акти прямого народовладдя у правовій системі : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Націон. акад., внутр. справ України. Київ, 2001. 420 с.
129. Муромцев Г.И. Юридическая техника (некоторые теоретические аспекты). *Правоведение*. 2000. № 2. С. 9–20.
130. Мухін В.В. Індивідуальне регулювання у механізмі децентралізації у праві : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 Харків, 2018. 443 с.
131. Мяловицька Н. А. Автономія: поняття, види, класифікація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 93–97.
132. Наді Р. Законотворчі помилки. *Відомості Верховної Ради*. 2008. № 5. С. 20.
133. Назарук Ю. Теоретичні характеристики правозастосовного акта. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2017. № 3. С. 217–220.
134. Настасяк І. Ю. Тлумачення правових норм : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2009. 336 с.
135. Наумова К. І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2017. 255 с.
136. Нечипоренко А. О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрямки удосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 21 с. 14.
137. Нижник Н. Концептуальні основи утвердження правового моніторингу в Україні *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4 (75). С. 23.
138. Методичні рекомендації з проведення правового моніторингу нормативно-правових актів і підготовки концепції проектів НПА, встановлені Міністерством юстиції Республіки Казахстан URL: [www: inijust.kz/ru/node/15896](http://www.inijust.kz/ru/node/15896).
139. Мельник Т. М. Гендерна експертиза українського законодавства. К., 2005. С. 130–131.

140. Мінкова О. Г. Експертиза проектів нормативно-правових актів у Франції *Право і безпека*. 2015. № 1 (56). С. 29 – 34.
141. Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. С. 12–16.
142. Мінкова О. Г. Поняття і соціально-юридична природа експертизи нормативно-правових актів *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 32 – 37.
143. Моніторинг нормативних актів: становлення та перспективи впровадження в Україні URL.: instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=52617
144. Озель В. Звичай у системі джерел права в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 201-205. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/06/4>
145. Овчаренко І. М. Закони у системі джерел (форм) права та їх класифікація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 21 с.
146. Онищук І. І. Моніторингова експертиза концепцій НПА *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. Вип. 6. С. 5 – 10.
147. Онищук І. І. Технологічний алгоритм правового моніторингу *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 2. С. 108 – 113.
148. Оніщенко Н. М. Проблеми ефективності законодавства та сучасний розвиток *Віче*. 2007. № 12. С. 3–6.
149. Онищук І. Техніка юридичного письма: понятійно- категоріальний. *Вісник Національної Академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 87–94.
150. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно- правових актах : монографія. Харків : Право, 2019. 226 с.
151. Парламентаризм: реєстр термінів і понять: довідк. вид. К.: К.І.С., 2012. 512 с.
152. Пархоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 37 с.
153. Петришина М. О. Загальна характеристика нормотворчого процесу в органах місцевого самоврядування в Україні. *Право України*. 2010. № 4. С. 47–53.
154. 17. Плавич С. В. Теоретико-методологічні засади правотворчості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 19 с.
155. Петрученко К. І. Нормативно-правові акти місцевого самоврядування як джерело права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2014. 20 с.

156. Перепелюк А.М. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 20 с.
157. Погорелова З. О. Законодавчий процес в Україні: проблеми теорії і практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2004. 182 с.
158. Pogorelova Zoya. Constitutional bases of regulation of normative activity of state authorities in Ukraine. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2020. № 6. P. 65-72.
159. Погорелова З.О. Принципи нормотворчої діяльності органів державної влади. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Т. 7. С. 52-60.
160. Погорелова З.О. Парламентаризм, народний суверенітет і законодавча влада: проблеми взаємозв'язків. *Науковий вісник УжНУ*, 2021. *Серія: Право*. 2021. Вип. 65. т.1. С. 31 -37.
161. Погорелова З.О. Законодавча влада як легітимна основа законотворчої діяльності. *Науковий вісник УжНУ*, 2021. *Серія: Право*. 2021. Вип. 66. т.1. С. 19 -26.
162. Zoya Pogorelova. Rule-making activity of the Ukrainian state as a legal form of activity of public authorities. *Visegrad Journal on Human Rights*. №1, 2021. P. 327-332.
163. Погорелова З.О. Проблеми удосконалення законотворчої діяльності. *Науковий вісник УжНУ*. *Серія: Право*. 2021. Випуск 68. С. 25-29.
164. Погорелова З.О. Проблемні питання законопроектування в контексті українського та міжнародного досвіду. *Науковий вісник УжНУ*. *Серія: Право*. 2015. Випуск 32. Том 1. С. 140-145.
165. Погорелова З.О. Процедура розгляду законопроектів у Верховній Раді України: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник УжНУ*. *Серія: Право*. 2015. Випуск 35. Частина 1. Том 1. С. 45-48.
166. Погорелова З.О. Право вето в практиці українського і міжнародного парламентаризму *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С.39-42.
167. Погорелова З.О. Роль глави держави у законодавчому процесі *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015, №5. С. 34-38.
168. Погорелова З.О. Щодо організації і порядку діяльності комітетів Верховної Ради України. *Науковий вісник УжНУ*. *Серія: Право*. 2014. *Спецвипуск*. С. 55-59.
169. Подорожна Т. Законодавчі дефініції як засоби забезпечення однозначного тлумачення та застосування закону *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 9. С. 10–13.

170. Подпіснєв Д.С. Ознаки реалізації норм права. *Вісник НТУУ*. 2013. 3 (19). С. 107-111.
171. Пуцько О. В. Правозастосовна діяльність міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2005. 19 с.
172. Пуцько О. Характеристика та класифікація правозастосовчих помилок. *Право України*. 2003. № 8. С.110.
173. Пригара Л. Юридична техніка актів правозастосування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 17 с.
174. Прийма С. Ознаки тлумачення норм права *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3. С. 239–248.
175. Прийма С. В. Принципи тлумачення норм права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2011. 19 с.
176. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. Вид. 9-те, зі змінами. Львів : Край, 2007. 192 с.
177. Рабінович П. Офіційне тлумачення законодавства: герменевтичний аспект *Право України*. 2001. № 11. С. 22–25.
178. Радь О. І. Нормативні акти судової влади як джерела трудового права України: монографія. Львів : Вид-во Т. Сороки, 2017. 174 с.
179. Риндюк В. І. Техніко-юридичні помилки в нормативно-правових актах: поняття та види *Держава і право*. 2012. Вип. 57. С. 3–9.
180. Риндюк В. І. Нормотворча діяльність : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2009. 168 с.
181. Риндюк В. І. Удосконалення законодавства як правотворча діяльність *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 34 (1). С. 40-43.
182. Ришелюк А. М. Роль дослідження у законотворчій діяльності *Вісник Національної академії державного управління*, 2006, №2. С. 353-359
183. Ришелюк А.М. Законотворчий процес в Україні. Навчальний посібник. К.: Вид-во НАДУ, 2004. 220 с.
184. Ришелюк А.М. Законотворчість в Україні. Навчальний посібник. К. Інститут законодавства, 2013. 384 с.
185. Ришелюк А.М. Законотворчість в Україні. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 334 с.
186. Ришелюк А. М. Роль дослідження у законотворчій діяльності. *Вісник Національної академії державного управління*, 2006, №2. С. С. 353-359
187. Рісний М. Б. Правозастосувальний розсуд у юридичній практиці (загальнотеоретичне дослідження) : Моногр. / М. Б. Рісний; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування АПН України. Л. : Край, 2007. 191 с.

188. Розробка проектів нормативно-правових актів відповідно до методики вирішення проблем Тетяна Фулей, Лора Лукас, Лорна Сайц. К. ФОП Москаленко О.М., 2012. 180 с.
189. Росік Т. В. Роль судової практики в сучасній правотворчості : теоретико-прикладні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 20 с.
190. Савенко В. В. Експлікація теоретико-пізнавальної природи закону як основи права. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (3). С. 56–60.
191. Савенко М. Д. Буква і дух у тлумаченні правових норм. *Наук. зап. НаУКМА. Сер. Юрид. науки*. 2008. Т. 77. С. 13–16.
192. Савченко К. Ю. Судова практика як елемент правової системи України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 21 с.
193. Саміло Г. О. Проблеми тлумачення правових норм. Запоріжжя : Запорізький національний технічний університет, 2017. 144 с.
194. Семеніхін І. В. Правова доктрина в системі юридичної науки та практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2012. 237 с.
195. Селіванов А. О. Право тлумачити закони та юридичні наслідки застосування офіційної інтерпретації *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 7. С. 2–7.
196. Селіванов А. Теоретичні і практичні погляди на тлумачення Конституційним Судом України норм законодавства *Право України*. 1999. №10. С. 37–41.
197. Сердюк І. А. Вживання термінів “правовий акт” і “юридичний акт” у сучасній юридичній науці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 24–27.
198. Сердюк А. І. Застосування норм права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 4 (76). С. 43–51.
199. Слинько Д. В. Основні риси та структура правозастосовної діяльності. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Вип. 20. 2015. С.21–24.
200. Словська І. Є. Поняття та ознаки закону. *Держава і право : зб. наук. праць*. 2011. Вип. 52. С. 7–16.
201. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник. Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 520 с.
202. Слотвінська Н.Д. Судова практика як джерело права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 206 с.
203. Снігур І. Й. Типові помилки розробників законопроектів. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 150–155.

204. Стрибко Т.І. Нормативно-правовий договір та договірний процес у суверенній Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2016. 255 с.
205. Сучасна правова енциклопедія / за заг. ред. О. В. Зайчука. Київ : Юрін- ком Інтер, 2010. 384 с.
206. Теорія держави та права : навч. посіб. / За заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС ; Освіта України, 2017. 320 с.
207. Теорія держави і права. Академічний курс : Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенка. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
208. Терлецька І. С. Законопроекткування в Україні: теоретико-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ., 2011. С. 12.
209. Теплюк М. О. Теоретико-правові основи введення закону в дію. К., Парламентське видавництво, 2013. 480 с.
210. Ткачук, Анатолій. Законодавча техніка. Практичний посібник. Як готувати проекти законів К., 2004. 184 С.
211. Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика : монографія. Харків : Факт, 2001. 328 с.
212. Тополевський Р.Б. Системні зв'язки юридичних джерел права: автореф. канд. ... юрид. наук. Харків, 2004. 20 с.
213. Трофименко В.А. Правова доктрина – основа формування правової системи країни. Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2009. <https://cyberleninka.ru/article/n/pravova-doktrina-osnova-formuvannya-pravovoyi-sistemi-krayini/viewer>
214. Хомюк Н.С. Сучасна система джерел права України: загальнотеоретичні аспекти: автореф. ... канд. юрид. наук. Львів. 2015. 19 с.
215. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні: Монографія. Київ : Реферат, 2007 640 с.
216. Ярмиш О. Темпоральна дія конституційно-правових норм: проблеми теорії та практики. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 69–82.
217. Чаплюк О. Методологічні засади взаємодії національної та міжнародної правотворчості. *Юридична Україна*. 2011. №4. С. 21–26.
218. Щирба М. Ю. Темпоральна дія нормативно-правових актів України: теоретико-прикладні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
219. Юридична техніка : навч. посіб. / за ред. Шутака І. Д., Онищука І. І. Івано-Франківськ : Ів.-Франків. ун-т права ім. короля Данила Галицького. 2013. 495 с.

220. Юридична техніка : курс лекцій для бакалаврів / за ред.. Шутака І. Д., Онищука І. І. Дрогобич : Коло ; Ун-т права ім. короля Данила Галицького. 2015. 226 с.

221. Яковенко М.О. Юридична техніка : Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни студентами спеціальності 081 “Право”. Полтава : ВНЗ Укоопспілки “ПУЕТ”. 2016. 148 с.

222. Чулінда Л. Г. Застосування юридико-лінгвістичного та логічного способів тлумачення нормативно-правових актів. *Законодавство України. Науково-практичні коментарі*. 2005. № 2. С. 3–8.

223. Шевчук С.В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2008. 42 с.

224. Юрчишин В. Д. Поняття та основні ознаки правової експертизи проектів НПА *Держава і право*. 2011. № 51. С. 57 – 63.

225. Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу. К.: Парламентське вид-во, 2004. 519 с.

Б. Нормативно-правові акти та акти офіційного тлумачення закону:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (з наступними змінами і доповненнями).

2. Закон України “Про статус народного депутата України” від 17 листопада 1992 року (в редакції від 22 березня 2001 року з наступними змінами і доповненнями).

3. Закон України “Про комітети Верховної Ради України” від 4 квітня 1995 року (в редакції від 22.12.2005 р. з наступними змінами і доповненнями).

4. Закон України “Про Кабінет Міністрів України” від 7 жовтня 2010 року.

5. Регламент Верховної Ради України, затверджений Законом України “Про Регламент Верховної Ради України” від 10 лютого 2010 року (з наступними змінами і доповненнями).

6. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року.

7. Закон України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” від 11 вересня 2003 року.

8. Указ Президента України “Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності” №503/97 від 10 червня 1997 року (з наступними змінами і доповненнями).

9. Положення про порядок роботи з законопроектами та іншими документами, що вносяться Президентом України на розгляд Верховної Ради України, затверджене Указом Президента України №270/95 від 30 березня 1995 року (з наступними змінами і доповненнями).

10. Указ Президента України № 493/92 від 3 жовтня 1992 року “Про державну реєстрацію нормативних актів міністерств і інших органів державної виконавчої влади” (з наступними змінами і доповненнями).

11. Указ Президента України “Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади” від 9 лютого 1999 року №145/99 зі змінами 2003, 2004, 2011 рр.

12. Указ Президента України «Про Єдиний державний реєстр нормативних актів» від 27 червня 1996 р. (468/96) зі змінами, внесеними Указом Президента від 27 січня 1999 р.

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 1994 р. №422 “Про затвердження Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру”. Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ 1758 від 27.12.2001).

14. Регламент Кабінету Міністрів України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України №950 від 18 липня 2007 року (в редакції постанови Кабінету Міністрів України № 1156 від 9 листопада 2011 р.).

15. Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/99 від 9 лютого 1999 року (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів)

16. Закон України «Про міжнародні договори України» від 22 грудня 1993 р.

17. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 20 березня 1991 року Відомості Верховної Ради (ВВР) 1991, №25, ст.281).

18. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 року (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №24, ст.170). Із змінами, внесеними згідно із Законами №163-XIV від 06.10.98, ВВР, 1998, №48, ст.292, №997-XIV від 16.07.99, ВВР, 1999, № 41, ст.372, №1366-XIV, від 11.01.2000, ВВР, 2000, з Рішенням Конституційного Суду № 1-рп/2000 від 09.02.2000.

19. Указ Президента України "Про опублікування актів законодавства України в інформаційному бюлетені "Офіційний вісник України від 12 червня 1996 р.

20. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 731 (731-92-п) "Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативних актів міністерств та інших органів державної виконавчої влади" із змінами та доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. № 420.

21. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1996 р. № 1504 (1504-96-п) "Про запровадження Єдиного державного реєстру нормативних актів та здійснення правової інформатизації України"

22. Наказ Міністерства юстиції України “Про затвердження Порядку проведення державної реєстрації відомчих нормативних актів та включення їх до Єдиного державного реєстру нормативних актів у Міністерстві юстиції України” (№74/5 від 26.11.97)

23. Рішення Конституційного Суду України № 8-рп/98 від 9 червня 1998 року (справа щодо внесення змін до Конституції України)

24. Методичні рекомендації щодо розроблення проектів законів та дотримання вимог нормопроектної техніки, схвалені постановою колегії Міністерства юстиції України 21 листопада 2000 р. №41

25. В. Законодавчі акти, які не вступили в силу

26. Закон України “Про нормативно-правові акти в Україні” від 30 березня 1999 року (не вступив в силу у зв’язку з застосуванням вето Президентом України від 14 лютого 2000 року). Скасований.

27. Проект Закону України “Про закони і законодавчу діяльність” (не вступив в силу у зв’язку з застосуванням вето Президентом України). Скасований.

В. Інтернет-ресурси:

1. Офіційний портал Верховної Ради України URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

2. Законодавство України URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada>

3. Програма сприяння парламенту України (ПСП ІІ) URL: <http://pdp.org.ua/>

4. Конституційний Суд України URL: <http://www.ccu.gov.ua/>

5. Вища кваліфікаційна комісія суддів України URL: <http://vkksu.gov.ua/>

6. Вищий господарський суд України URL: <http://arbitr.gov.ua/>

7. Союз юристів України – Всеукраїнське громадське об’єднання URL: <http://www.lawyersunion.org.ua>

8. Верховний суд України URL: <http://www.scourt.gov.ua/>

9. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ URL: <http://sc.gov.ua>

10. Національна школа суддів України URL: <http://nsj.gov.ua/>

11. Вища Рада Юстиції URL: <http://www.vru.gov.ua/>

12. Вищий адміністративний суд України URL: <http://www.vasu.gov.ua/>

13. Правовой портал України URL: <http://ukr-pravo.at.ua/>

14. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського URL: <http://www.nbu.gov.ua/>

15. Каталог національних бібліотек та інформаційних центрів України URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal/libukr.html>

16. Каталог електронних бібліотек України URL:
<http://www.nbuv.gov.ua/portal/books.html>
17. Енциклопедії та словники URL: <http://www.friends-forum.com/forum/printthread.php?t=5838&pp=30>
18. Юридична бібліотека URL: <http://law.biz.ua/books/0023/0204.htm>
19. Юридична бібліотека URL: <http://pravo.biz.ua/>
20. Правова бібліотека URL: <http://www.tarasei.narod.ru/uchebniki.html>
21. Каталог юридических ресурсів URL:
<http://urka.ru/catalog.php?parent=57>
22. Каталог національних бібліотек країн світу URL:
<http://www.nbuv.gov.ua/portal/libweb.html>

Практика нормотворення і право реалізації

Навчально-методичний посібник

Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman
Умов.друк.арк.: 3,02. Зам №39.

**Редакційно-видавничий відділ
видавництва УжНУ «Говерла»
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89
dep-editors@uzhnu.edu.ua**